

**NUORET EKOLOGISEN MUUTOKSEN KESKELLÄ**  
**LAURA LÄHTEENMÄEN DYSTOPIAROMAANISSA**  
*NISKAAN PUTOAVA TAIIVAS*

Laura Niemeläinen  
Maisterintutkielma  
Jyväskylän yliopisto  
Kirjallisuus  
Musiikin, taiteen ja kulttuurin  
tutkimuksen laitos  
Kevät 2022

# JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

<b>Tiedekunta</b> Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	<b>Laitos</b> Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
<b>Tekijä</b> Laura Niemeläinen	
<b>Työn nimi</b> Nuoret ekologisen muutoksen keskellä Laura Lähteenmäen dystopiaromaanissa <i>Niskaan putoava taivas</i>	
<b>Oppiaine</b> Kirjallisuus	<b>Työn laji</b> Maisterintutkielma
<b>Aika</b> Toukokuu 2022	<b>Sivumäärä</b> 43
<b>Tiivistelmä</b> <p>Tutkielma tarkastelee Laura Lähteenmäen dystopiaromaanissa <i>Niskaan putoava taivas</i> (2012) ilmenevää nuorten toimintaa, suhtautumista ja kasvua ekologisen muutoksen keskellä. Tutkielma analysoi myös nuorille suunnatun romaanin sisältämää reaali maailman ja dystooppisen tarinamaailman välistä analogiaa. Lisäksi tarkasteltavana ovat romaanissa esiintyvät tunteet ja tuntemukset sekä niiden vaikutukset lukijaan. Tutkimuskysymykset ovat (1) millainen on romaanin esittämä kuva nuorista yhteiskunnallisen ja ekologisen muutoksen keskellä, (2) millainen analogia romaanin ekodystooppisen maailman ja reaali maailman välille muodostuu sekä (3) missä määrin romaani kehottaa lukijoitaan aikansa yhteiskunnan kriittiseen tarkasteluun? Teoreettisen viitekehyksen tutkielmalle muodostavat nuortendystopioita ja ekodystopioita niin lasten- ja nuortenkirjallisuuden tutkimuksen kuin ekokriittikin näkökulmista analysoivat julkaisut sekä yhteiskuntatutkimukseen pohjautuvat tutkimusartikkelit. Tutkimusmetodinä on tarkka ja analyttinen, nuorten representaatioita tarkasteleva lukeminen ekokriittisestä näkökulmasta. Ekokriittinen luenta mahdollistaa romaanissa esiintyvien teemojen kriittistä tulkintaa. Tutkielman tavoitteena on tuoda ilmi 2010-luvun nuortendystopiassa esiintyvää käsitystä nuorista ja nuorten toiminnasta sekä romaanissa representoidun nykyihmisen toimintaan kohdistuvaa kritiikkiä.</p> <p>Romaanista voidaan lukea kirjoitusajankohdan yhteiskunnan toimintaan kohdistuvaa kritiikkiä. Siinä esiintyy nuorten kasvuun ja kehittymiseen tavanomaisia teemoja, kuten kaverisuhteiden solmimista, omien ja ulkopuolelta asetettujen rajojen rikkomista, voimakkaita tunteita sekä omien arvojen ja identiteetin muodostumista. Kasvun ja kehityksen tematiikka kytkeytyy romaanissa ekologisen muutoksen kuvaukseen korostaen elämässä tapahtuvien muutosten tuomia haasteita ja mahdollisuuksia. Nuoruuteen liittyvä oman arvomaailman muotoutuminen rinnastuu romaanissa esitettävien ristiriitaisten ympäristöarvojen kriittiseen tarkasteluun. Romaani kannustaa monipuolisella yksilöllisen ja yhteisöllisen toiminnan kuvauksella kriittiseen pohdintaan ja yhteisten ratkaisujen löytämiseen. Aikuisen nostalginen muistelu, menneestä ajasta kertovat oppitunnit sekä reaali maailmasta eroavat rajoitukset ja toimintatavat luovat yhteyksiä todellisen ja kuvitteellisen yhteiskunnallisen kehityskulun välille. Romaanissa keskeiseksi nousee dystooppisen tulevaisuuskuvan ohella ongelmien ratkaisemiseen ja elämän jatkumiseen liittyvä toivo, mikä osaltaan vahvistaa romaanin asettumista osaksi 2010-luvun nuortendystopian genreä.</p>	
<b>Asiasanat</b> - nuortenkirjallisuus, nuortendystopia, ekodystopia, ekokriittikki, affektiivisuus, <i>North End</i> , Laura Lähteenmäki, <i>Niskaan putoava taivas</i> , ilmastonmuutos, toiminta, toivo	
<b>Säilytyspaikka</b> Jyväskylän yliopisto	
<b>Muita tietoja</b>	

## SISÄLLYS

1	JOHDANTO .....	1
1.1	Tutkimuksen tavoitteet ja aiempi tutkimus .....	1
1.2	Tutkimusmetodi ja tutkimuskysymykset.....	3
1.3	Aineisto.....	3
2	<i>NISKAAN PUTOAVA TAIIVAS</i> NUORTENDYSTOPIANA .....	5
3	EKOLOGINEN KRIISI JA DYSTOPIA .....	7
4	NUORTEN TOIMINTA.....	16
5	NUORTEN KASVU JA KEHITYS.....	24
6	HERÄTTELEVÄ DYSTOPIA: TUNTEET JA TUNTEMUKSET TOIMINTAAN OHJAAMASSA .....	30
7	PÄÄTÄNTÖ.....	37
	LÄHTEET .....	42

# 1 JOHDANTO

Tutkin maisterintutkielmassani nuorten henkilöhahmojen toimintaa ja kehitystä suhteessa ekologiseen muutokseen Laura Lähteenmäen (2012) nuortendystopiaromaanissa *Niskaan putoava taivas* (myöhemmin NT). Teos on kolmiosaisen *North End* -kirjasarjan ensimmäinen osa. Luen esiin erityisesti nuorten kuvausta suhteessa romaanissa esitettyyn yhteiskunnalliseen muutokseen sekä analogiaa teoksen ekodystooppisessa maailmassa esitetyn toiminnan ja reaali maailmassa ilmenevän nuorten toiminnan välillä. Koska kyseessä on nuortenromaanin, on kiinnostavaa tutkia, millaista samaistumispintaa ja toisaalta maailmankuvaa haastavaa tematiikkaa romaanin tarjoaa erityisesti nuorille lukijoilleen. Tuon analyysissäni esiin tapoja, joilla kuvaukset nuorten elämästä ekologisen kriisin keskellä kannustavat lukijoita yhteiskunnalliseen toimintaan. Lähteenmäen dystopiaromaanissa on vahvassa roolissa tarinamaailman lähimenneisyydessä tapahtunut *Muutos*, joten suhteutan analyysini romaanin nuorista muuttuvan yhteiskunnan kontekstiin.

## 1.1 Tutkimuksen tavoitteet ja aiempi tutkimus

Toni Lahtisen (2019, 76) mukaan dystopiasta on tullut yksi suosituimpia yhteiskunnallisen kiritiikin muotoja. Erityisesti dystopian alalajiksi lukeutuvalla ekodystopialla on olennainen rooli ympäristölle annettujen merkitysten tarkastelussa. Lahtinen (2017) esittää Eric C. Otton (2012) määritelmän mukaan, että ekodystopiat ovat kriittisiä dystopioita, jotka laaditaan todellisista ekologisista uhista ja kehityssuunnista. Nämä uhakuvat ja kehityssuunnat taas voivat olla tieteen ohella esimerkiksi yhteiskunnallisia, taloudellisia tai uskonnollisia. (Lahtinen 2019, 76.) *Niskaan putoava taivas* sisältää kerontaa ja kuvausta ympäristöstä ja ihmisten tekojen merkityksestä ympäristölle, mikä tekee romaanista selkeästi ekodystooppisen ja mahdollistaa sen ekokriittisen luennan. Vaikka teoksessa puhutaankin ilmastonmuutoksen seurauksista, sen narratiivi on kuitenkin tieteellisen kuvauksen sijaan dystopiakuvaus, ja se sopii enemmän ekodystopian lajiin kuin ilmastofiktioon. Ekodystopia voidaan lukea kriittiseen

dystopiaan, jota Raffaella Baccolini ja Tom Moylan (2003, 2) vertaavat mahdollisista vaaroista varoittavaan kanarialintuun – se toimii siis varoituksena tarjoten kuitenkin mahdollisuuden muutokseen.

Nuortendystopian tutkiminen ekokriittisestä näkökulmasta voi nostaa esiin nyky-yhteiskunnan kasvatuksellisia tavoitteita, joiden mukaan lapsista ja nuorista halutaan kasvattaa tiedostavia, aktiivisia ja vastuullisia kansalaisia. Ekokritiikin keskeinen tavoite onkin Lahtisen (2019, 77) mukaan ekologisen lukutaidon kehittäminen. *Ekologinen lukutaito* on David Orrin (1992) kehittämä käsite, jonka mukaan kaikki tekstit sisältävät jonkin mallin ihmisen ja luonnon suhteesta, minkä perusteella kirjallisuus voi vaikuttaa lukijan luontoon liittyviin arvoihin ja asenteisiin (Lahtinen 2019, 77).

Tavoitteenani on osoittaa, miten romaanin representaatio nuorista ja heidän elämissä maailmastaan sopii reaali maailman nuorista puhumisen tapoihin ja millaisilla keinoilla romaanissa luodaan samaistumis pintaa erityisesti nuorille lukijoille. Kaunokirjallisten dystopioiden avulla pyritään ymmärtämään ilmastonmuutoksen ekologisia ja inhimillisiä merkityksiä (Lahtinen 2017, 85). Selvitän, millaisia dystooppisia elementtejä muutokseen liittyy, ja millaista dystooppista tulevaisuuskuvaa romaanista voidaan lukea. Luen esiin myös nuorten henkilö hahmojen kasvua ja kehitystä toimintaan pakottavien koettelemusten keskellä. Dystopiakirjallisuuden tulevaisuuden kuvaus kytkeytyy aina kunkin teoksen ilmestymishetken kulttuuriseen, sosiaaliseen ja ekologiseen todellisuuteen sekä sen hetkiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun.

Lähteenmäen North End -trilogiasta ei löydy aiempaa tutkimusta, mutta kirjasarjasta on mainintoja muutamissa kotimaisissa, tieteellisissä julkaisuissa; erityisesti Young adult (YA) eli nuorille aikuisille suunnattuun dystopiakirjallisuuden keskittävää tutkimusta on tehty laajastikin niin eurooppalaisesta kuin viime vuosina myös pohjoismaalaisesta fiktiosta nuortendystopian suosion nousun myötä. Aiempaa tutkimusta nuortendystopiaromaaneista ja YA-dystopiakirjallisuudesta on pelkästään Suomessa tehty viime vuosina paljon. Muun muassa Tuuli Janhunen (2019) on tutkinut pro gradussaan Emmi Itärannan *Teemestarin kirjan* asettumista dystopiakirjallisuuden lajirepertoariin, ja Eveliina Kälviäinen (2019) on analysoinut tutkielmassaan *The Hunger Games* -trilogiassa esiintyviä nuortendystopian piirteitä

Aiempi, erityisesti kotimaisiin nuortendystopioihin keskittyvä tutkimus on keskittynyt paljolti nuortendystopioissa kuvattujen nuorten henkilö hahmojen pääpiirteeseen kuvaamiseen. Näen aiheellisena ja ajankohtaisena tutkia nuorten henkilö hahmojen monimuotoisuutta ja toimintaa syvemmin suhteessa ekologiseen muutokseen. 2010-luvulla nuortendystopioiden vallatessa laajaa sijaa nuorten kirjallisuudesta ovat globaalit ilmastouhat ja kulttuurien monimuotoisuus olleet pinnalla yhteiskunnallisessa keskustelussa. Keskustelua on käyty myös nuorten osallistumisaktiivisuudesta politiikassa sekä suhtautumisesta tulevaisuuteen, jossa nuortendystopioista tutut uhkakuvat ovat olleet pinnalla.

## 1.2 Tutkimusmetodi ja tutkimuskysymykset

Tutkimusmetodina käytän analyyttistä lähilukua, jonka avulla tarkastelen tutkielman aineistoa ensisijaisesti ekokriittisestä näkökulmasta. Luen teoksen kerronnassa ilmeneviä, nuorille henkilöhahmoille asetettuja toimijuuksia ja analysoin, millaiseen yhteiskunnalliseen toimijuuteen teos nuorta lukijaa kannustaa, vai kannustaako. Ekokriittinen luenta pyrkii kiinnittämään huomiota erityisesti teoksessa esitettyyn luonnon ja ihmisen suhteeseen sekä inhimillisen kulttuurin valta-asemaan suhteessa luontoon. Ekokriittisellä luennalla pyrin nostamaan esiin myös teoksessa ilmeneviä ihmisen toiminnan vaikutuksia ympäristönsä tuhoutumiseen ja kestäättömään tulevaisuuteen sekä sosiaalisesta että ekologisesta näkökulmasta. Suhteutan nuorten representaatiosta tekemiäni havaintoja nuorten yhteiskunnallista aktiivisuutta kuvaileviin barometreihin vertaillakseni reaali maailmassa ja romaanin dystooppisessa tarinamaailmassa esiin nostettuja käsityksiä nuorista.

Tutkimuskysymykseni ovat: (1) Millainen on romaanin esittämä kuva nuorista yhteiskunnallisen ja ekologisen muutoksen keskellä? (2) Millainen analogia romaanin ekodystooppisen maailman ja reaali maailman välille muodostuu? (3) Missä määrin romaani kehottaa lukijoitaan aikansa yhteiskunnan kriittiseen tarkasteluun?

## 1.3 Aineisto

Tutkimusaineistoni on Laura Lähteenmäen North End -dystopiatrilogian vuonna 2012 julkaistu ensimmäinen osa *Niskaan putoava taivas*. Trilogian kaksi seuraavaa teosta ovat *Kaiken peittävä tulva* (2013) ja *Karrelle polttava helle* (2014). Teokset sijoittuvat eri vuodenaikoihin julkaisujärjestyksessä: talveen, kevääseen ja kesään. Kohdeteoksessa 14-vuotias päähenkilö Tekla on muuttanut perheensä kanssa Pohjolaan, paikkaan nimeltä North End, jossa ilmasto on talvisin todella kylmä, kevät tulvainen ja kesät tuskaisen kuumat. Trilogian ensimmäisessä osassa eletään talvea, kun Tekla ja hänen pikkuveljensä Kauri jäävät kaksin kotiin vanhempiensa erehtyessä vuoroviikkosysteemistään. Vanhemmat ovat eronneet, ja molemmat luulevat toisen vanhemman olevan vastuussa lapsista kyseisellä viikolla. Aluksi Tekla on riemuissaan itenäisestä viikosta ilman vanhempia, mutta pian into alkaa hiipua ja tilalle nousevat isosiskon vastuiden ja huolten sekä sisälle ulottuvan kylmyyden tuoma pelko ja ahdistus. Keskellä viikkoa pikkuveli Kauri katoaa ja North Endin suklaatehtaaseen tehdään aktivisti-isku. Tekla katsoo veljen katoamisen olevan omaa syytään, ja yrittää epätoivoisesti löytää veljensä siitä vanhemmilleen kertomatta. Teklalla ei ole uudessa

paikassa juuri lainkaan kavereita, ja hän kaipaa entistä elämäänsä. Kaiken keskellä hän on kutsunut syntymäpäivilleen muutaman naapurin nuoren, Aasan, Lunan ja Havun, joille hänen on pakko avautua huolestaan ja ikävästään. Tästä alkaa nuorten yhteistyö Kaurin löytämiseksi, joka lopulta tutustuttaa nuoria toisiinsa ja luo heidän välilleen luottamusta.

Alkuun tilanteeseensa tyytymätön ja ajattelematta toimiva Tekla alkaa viikon edetessä kaivata vanhempien tuomaa, ennen hyvin itsestään selvää hoivaa ja turvaa. Pidänkin päähenkilön kehitystä yhtenä teoksen tärkeimmistä teemoista, joka tekee tarinasta osaltaan opettavaisen ja oivaltavan. Teoksen loppua kohden päähenkilö ymmärtää elämässä itselleen tärkeiden asioiden merkityksen: vanhaa paikkaa enemmän hän ikävoi tavallista arkea, johon kuuluivat vanhemmat, pikkuveli ja tasainen lämpö.

Fiktiivisen entisajan ja nykyisyyden välinen kuilu korostuu henkilöhahmojen, erityisesti päähenkilön ja hänen perheensä, kautta tapahtuvan nostalgisoinnin myötä: ennen saatettiin syödä lehmänmaitosuklaata ja lihaa, käydä oikeassa ruokakaupassa ja matkustella maan rajojen ulkopuolelle. Muutoksen jälkeisessä Pohjolassa taas kylmyys on ruumiin läpäisevää ja yhteisössä noudatetaan tiukkoja sääntöjä. Uuden paikan ilmapiiri vaikuttaa mystiseltä, sillä talojen maanalaisissa käytävissä tapahtuu outoja. Päähenkilö kasvaa kerronnan edetessä vaivihkaa osaksi North Endin asukasyhteisöä ja alkaa nähdä asioita uudesta perspektiivistä.

Romaanin henkilöasetelma ja henkilöiden väliset suhteet implikoivat nuorten potentiaalia selvitä haasteellisista tilanteista ja toimia tarvittaessa vastuullisesti. Ne myös korostavat nuorille asetettua ekologista ja yhteiskunnallista vastuuta. Romaani tarjoaa erilaisia yksilöllisen vaikuttamisen malleja. Kaikki romaanin nuoret tai aikuiset eivät ole yhtä poliittisesti orientoituneita, mutta ihmisoikeusasiat koskettavat silti kaikkia tarinamaailman nuoria tavalla tai toisella. Erityisesti pakolaisnuorten tapaminen herättää nuorten auttamisen halun. Nuorilla on erilaisia tapoja auttaa: Tekla auttaa Havun ja Aasan kanssa sammuttamaan maanalaisen tulipalon, Aasa auttaa separatisteja tehtaassa iskuissa, ja Havun ja Kutrinnin perhe lahjoittaa pakolaisille vaatteita, ruokaa ja lämmitykseen tarvittavia juparikoja. Auttamiseen ja nuorten muuhun toimintaan liittyviä motiiveja ja merkityksiä tarkastelen tutkielmani edetessä.

## 2 NISKAAN PUTOAVA TAIVAS NUORTENDYSTOPIANA

Lastenkirjallisuus on luonteeltaan utopistista ylläpitämällä myyttiä onnellisesta ja viattomasta lapsuudesta. Kuitenkin lasten- ja nuortenkirjallisuuteen kehittyneet dystopiset piirteet asettuvat lastenkirjallisuuden utopistisuutta vastaan. Dystopia on pelkoa esittävä kuva, eräänlainen varoitus yhteiskunnan tilasta, jonka toteutumista haluaisimme välttää. Sekä dystopian että utopian kautta voidaan tutkia valtaa ja sortamista, vain hyvin erilaisin tavoin. Nuorille suunnatussa dystopiassa, muun lastenkirjallisuuden tapaan, nuori päähenkilö kyseenalaistaa yhteiskuntaa ja herää sen epäoikeudenmukaisuuteen, mutta aikuisyhteiskunta tukahduttaa nuorten kapinaa. (Nikolajeva 2010, 73.) Luvussa 3 *Ekologinen kriisi ja dystopia* käsittelen Lähteenmäen romaanissa esiintyviä dystooppisia valta-asetelmiä sekä tarinamaailman didaktisuutta. Tarkastelen, millaisia reaali maailmasta vieraannuttavia elementtejä romaani tarjoaa.

Maria Laakso (2020, 120) kuvailee modernia dystopiaa avoimena genrenä, joka tarkastelee pelottavia tulevaisuuskuvia. Nuortendystopian nuorten tehtävä ei ole niinkään mukautua heitä ympäröivään yhteiskuntaan, vaan muuttaa sitä. Näin juuri nuorille suunnattu dystopiakirjallisuus on luonteeltaan kumouksellista (emt. 122), sillä se pyrkii purkamaan yhteiskunnassa vallitsevia valta-asetelmiä, kuten aikuisten ylivaltaa suhteessa lapsiin sekä ihmisen ylivaltaa suhteessa luontoon ja eläimiin. Nuortendystopiateoksissa kuvataankin usein nuorten henkilöhahmojen kykyä muuttaa yhteiskuntaa (emt. 116). Nuortendystopioiden kertomukset tuhoutuneista luonnonympäristöistä ja yhteiskunnista voivat vahvistaa nuoren tietoisuutta luonnosta yhteiskuntajärjestystä muokkaavana voimana (Lahtinen 2019, 79). Luvussa 4, *Nuorten toiminta*, esittelen romaanin nuorten toimintaa ja toimintaan motivoivia tekijöitä. Tarkastelen missä määrin romaanin voidaan lukea horjuttavan länsimaisessa kulttuurissa vallinneita valta-asetelmiä.

Nuortenkirjallisuuden ytimessä on säilynyt varttuvan päähenkilön kehityskertomus, johon kuuluu entistä useammin tietoisuutta ympäristöriskeistä ja vaihtoehtoisten ekologisten arvojen etsintää. Ilmastonmuutosta kuvaavat nuortendystopiat



kytkevätkin nuoren henkilöahmon kehityksen jälleen luontoon. (Lahtinen 2019, 80.) Nuortendystopia paljastaa aikamme tapoja rakentaa nuoruuden käsitettä (Laakso 2020, 133). Romaanista voidaan lukea nuorten elämään tyypillisesti kuuluvia asioita, kuten kaverisuhteiden solmimista, sydänsuruja, omasta maineesta huolehtimista ja rajojen koettelua. Toisaalta nuoret keskustelevat painavistakin yhteiskunnallisista asioista, jotka eivät ehkä tavallisesti kuulu 14-vuotiaiden nuorten elämään. Kireä poliittinen ilmapiiri kirii romaanissa myös nuorten naapurusten välille. Romaanin nuorten kasvua ja kehitystä tarkastelen luvussa 5 *Nuorten kasvu ja kehitys*.

Nuoret päähenkilöt on asetettu monessa nuorille suunnatussa dystopiassa messiaaniseen rooliin maailman pelastajaksi. Erityisesti 2010-luvun nuortendystopialle tyypilliseen tapaan teoksen lapsi tai nuori pelastaa tuhoon tuomitun ihmiskunnan, eli toimii niin kutsuttuna lapsipelastajana. Laakso (2018) esittää nuorille tarkoitetun spekulatiivisen fiktion kirjoittamisen yhteiskunnallisia motiiveja pohtivan kysymyksen: "Ajattelemmeko me aikuiset, ettei meidän tarvitse muuttaa tekojamme nyt, sillä tulevaisuuden nuoret pelastavat maailmamme meidän puolestamme?" (Emt. 4.) Tämä herättää pohtimaan, pyritäänkö nuortendystopioilla jollain lailla ohjailemaan nuorta lukijakuntaa samaistumaan tuhoutuvaan maailmaa pelastavaan, maapallon toivona toimivaan lapseen tai nuoreen. Yhtenä nuortendystopioiden keskeisenä elementtinä onkin toivo fiktiivistä maailmaa paremmasta maailmasta, jota aikuiset uskovat nuorten tarvitsevan. Toivon elementit erottelevat nuortendystopian usein muusta dystopiakirjallisuudesta. (Laakso 2020, 118.) Romaanissa esiintyvää toivoa käsittelen tarkemmin romaanissa esiintyvän affektiivisuuden analyysin yhteydessä, tutkielman luvussa 6 *Herättelevä dystopia: Tunteet ja tuntemukset toimintaan ohjaamassa*.

### 3 EKOLOGINEN KRIISI JA DYSTOPIA

Ilmastonmuutoksen ekologisia ja inhimillisiä merkityksiä pyritään ymmärtämään kaunokirjallisten dystopioiden avulla (Lahtinen 2017, 85). Ilmastofiktiiviset dystopiat kuvaavat usein globaaleja modernin teknologian aiheuttamia vaaroja ja globaalia tuhoa. *Niskaan putoavassa taivaassa* kuvataan ilmastonmuutoksen, kiristyneen poliittisen ilmapiirin ja kehittyneemmän teknologian tuomia uhkia ennemmin pienemmässä, lokaalimmassa mittakaavassa. North Endin asukkaiden kohtaamia haasteita yhdistää turvattomuus: radikaalien sääolosuhteiden vuoksi kotona ei selviä ilman tehokasta lämmitystä, karkkitehtaan iskut pelottavat asukkaita ja toisaalta taloyhtiön monitoreilla vahditaan asukkaiden jokaista liikettä. Kovaa tieteiskirjallisuutta on syytetty henkilöhahmojen litteydestä, liiallisesta didaktisuudesta ja tiedon kaatamisesta lukijalle kerronnallisesti kömpelöin ratkaisuin (Lahtinen 2017, 78). Kuitenkin nuortendystopioille tyypillisempään tapaan romaanin nuoren päähenkilön seikkailun kuljettama kerronta yhdistää luontevasti sekä juonellisen draaman kaaren että yhteiskunnallisten epäkohtien esiin nostamisen.

Romaani alkaa muutoksen ekologisia syitä kuvaavalla epigraffilla:

Pohjois-Atlantin oskillaatio (NAO) aiheutti 20–30 vuotta sitten poikkeuksellisen rajut ilmanpaineiden vaihtelut pohjoisessa Euraasiassa. Oskillaation seurauksena talvet viilenivät muutaman vuoden aikana kesäkuukausien puolestaan lämmitessä yli tavanomaisten keskiarvojen. Arktisen alueen rajut lämpötilan muutokset johtuivat tutkijaryhmien mukaan napa-alueen lämpenemisen aikaansaamasta lisääntyneestä ilmakehän kosteudesta.

– Mennyt aika -oppimateriaali, 9. aste, perustieto H983i. (NT, 5.)

Vaikka romaanin prologin voisi tulkita edustavan tieteellisen ja didaktisen viitekehänsä johdosta ennen kaikkea ilmastofiktiota, romaanissa ei muuten esitetä niinkään tieteellisiä selityksiä ilmastonmuutokselle. Kuvaus keskittyy ennemmin Teklan selviytymiseen ja ystäväystymiseen sekä entisajan nostalgisointiin ja nykyajan kurjuuksien, kuten rajoitusten, sääntöjen ja äärimmäisen kylmyyden esiin nostamiseen.

Toisaalta entisajan vapaan elämäntyylin ja tarinamaailman nykyisten olosuhteiden kuvaaminen osoittaa lukijalle muutokseen johtaneita syitä ja seurauksia nostamalla esiin erityisesti uutisotsikoista ja vastuullisuuskeskustelusta tuttuja ilmiöitä, kuten kierrätysmateriaalien hyödyntämistä, eläinperäisten tuotteiden ja energiankulutuksen vähentämistä sekä matkailun välttämistä.

Muutokseen johtaneiden syiden ja niiden seurausten esiin tuominen vahvistaa Lähteenmäen romaanin didaktista roolia. *Niskaan putoavassa taivaassa* opettavainen puoli välittyi sekä suoremmin kielellisesti että epäsuoraan sisällön tulkinnan kautta. Ympäristötietoisuus välittyi varsinkin nuorten yhteisistä keskusteluista. Esimerkiksi Havu kertoo muille nuorille, että on saanut kanarialinnuksi nimitetyn siskonsa Kutrin siivellä tietoa kaakaoplantaa työntekijöiden olosuhteista (NT, 240–241). Havun kertomat tiedot on osoitettu tietenkin hänen ikäisilleen naapureille, mutta ne tarjoavat myös lukijalle käsitystä siitä, millaisia vakaviakin eettisiä ongelmia paikallisten yritysten toiminta voi pitää sisällään. Paikallisille asukkaille merkityksellisten pääsiäis- ja joulusuklaiden valmistus aiheuttaa etelämpänä työskenteleville ihmisille epäinhimilliset työolot. Kuvaamalla sekä North Endin työntekijöiden työpaikan menettämisen uhkaa että kaakaopakolaisten elinoloja romaani ohjaa lukijaa vertaamaan rikkaiden länsimaisten valtioiden ongelmia, kuten kasvavaa työttömyyttä ja elämäntapojen muuttamista, globaalin etelän ja kehittyvien maiden ihmisoikeuksien toteutumista uhkaaviin ongelmiin.

Tekla kertoo uusille naapureilleen Aasalle, Havulle ja Lunalle äitinsä muovinkierrätykseen erikoistuneesta yrityksestä:

- Lapsena olimme monesti suljetuilla kaatopaikoilla etsimässä poisheitettyjä hammastahna-  
tuubeja, sampoopulloja, lasten leluja ja muuta muoviroinaa. Kun muovi saadaan talteen, se  
sulatetaan ja...

- Ääh, tuollainen nappikauppahomma on pelkkää näpertelyä! Aasa keskeytti ja alkoi selvit-  
tää poikaystävänsä mielipiteitä kierrätyspuuhastelusta, ilmastopistehuijauksesta ja kahden  
pääpuolueen loputtomasta listasta epäonnistumisia – supralaisten megamokista ja kenttä-  
läisten vähän pienemmistä. Havu korjasi asentoaan ja kuunteli tarkkaavaisena. (NT, 167.)

Teklan äidin Nappikauppa edustaa Aasan poikaystävänsä Koren kritisoimia epäonnistuneita yhteiskunnallisia toimia. Näillä toimilla viitataan luultavasti nimenomaan Aasan näpertelyksi ja puuhasteluksi kutsumiin yksilötason toimiin, kuten kierrätykseen ja ilmastoystävällisiin kulutusvalintoihin. ”Ilmastopistehuijaus” saattaa viitata reaali-  
maailman yritysten, kuten vaatebrändien, hyödyntämään markkinointikikkaan, jossa vastuullisemmin tuotetun vaateen ostamisesta ansaitaan lisää ostorahaa kerryttäviä pisteitä. Aasan poikaystävä kannattaa ennemmin suoraa toimintaa, mitä Tekla ihmettelee: ”[- -] hän ei voinut olla ihmettelemättä tämän poikaystävänsä ehdottomuutta: poikaystävä todellakin vaikutti kannattavan suoraa toimintaa ja rankkoja liikkeitä” (NT, 168).

Tarinamaailman yhteiskunnan poliittinen ilmapiiri on jännitteinen vallassa olevan puolueen, Supran, ja sen kanssa kilpailevan, ympäristömyönteisempiin arvoihin nojaavan Kentän polarisoituneiden ideologioiden ja jakautuneen kannatuksen vuoksi. Joidenkin asukkaiden mielestä kummankaan puolueen pyrkimykset eivät ole tuottaneet kansalaisia tyydyttävää tulosta tai ratkaisua muutoksesta johtuviin ongelmiin. Tämä on yksi syy sille, miksi ihmisten on täytynyt ottaa ohjat omiin käsiinsä, ja miksi muun muassa oppositiopuolueen separatistien toiminta on radikaalia.

Dystopiassa lukijaa vieraannutetaan ajallisella etäisyydellä reaali maailman ja fiktiivisen maailman välillä. Kuitenkin lukijaan vahvemmin vaikuttavissa dystopioissa teoksen maailma on vain muutamia vuosia tai vuosikymmeniä tulevaisuuteen, tai odottamattoman lähellä todellisen maailman aikaa. Mitä selkeämmin ja lähemmäs teoksen fiktiivinen maailma näyttää sijoittuvat reaali maailman aikaa, sitä uhkaavammalta ja toisaalta todennäköisemmältä teoksessa kuvattu yhteiskunta voi lukijasta tuntua. (Nikolajeva 2010, 74–75.) *Niskaan putoavassa taivaassa* tarinamaailman aika voidaan tulkita olevan lähellä reaali maailman aikaa, vain muutamien vuosikymmenien päässä siitä. Romaanissa esiintyy viittauksia erityisesti 2010-luvun mediasta tunnetuihin ilmiöihin tai henkilöihin, kuten pop-laulaja Lady Gagan, Liisa Ihmemaassa -elokuvaan, kolmeen muskettisoturiin ja Teklan mummon ikäiseen Ruotsin kuningatar Victoriaan. Tekla näkee unta isästä ”joka sabotoi hänen synttäreitään, soitti Lady Gagan muinaisbiisiä Poker Facea, rahisutti levyjä antiikkisella soittimellaan ja ojenteli vieraille levykoteloita, jollaisia kenelläkään muulla ei ollut säästetty” (NT, 39). Painajaisunen antiikkinen soitin tuo mieleen vinyylisoittimen, joka symboloi aikansa elänyttä esinettä. Samalla tavalla 2010-luvulla cd-soittimet ja -levyt ovat alkaneet menettää jo suosiotaan. Tällainen kulttuurissa verrattain lyhytikäisiin ilmiöihin viittaaminen paljastaa dystopiaromaanin ajallista horisonttia.

Tekla ja Kauri joutuvat poissaolojensa takia rehtorin puheille, ja rehtorin suuret silmät muistuttavat Teklaa Liisa Ihmemaassa -elokuvan Hullusta Hatuntekijästä:

Rehtori katseli heitä suurentavien silmälasiansa läpi. Hänen silmänsä olivat valtavat kuin vanhassa elokuvassa, jota isä oli katsonut pikkupoikana ja joka tuli yhtenä jouluna taulusta. Elokuvassa Liisa-niminen tyttö putosi kanin perässä kuiluun, josta hän päätyi Ihmemaahan. Siellä Liisa tapasi kummallista sakkia, paksut kaksoset, ystävällisen koiran, kurpitsapäisen kuningattaren ja Hullun Hatuntekijän, jonka valtavat silmät olivat kuin rehtorin. (NT, 73.)

Lukija pystyy tuttujen kulttuuri-ilmentymien avulla arvioimaan tarinamaailman sijoittuvan joka tapauksessa lähihistoriaan. Vaikka kulttuuri-ilmiöt esitetään tarinamaailmassa jo vanhentuneina, ne kuitenkin elävät ja uusiutuvat edelleen henkilöhahmojen elämässä. Kirjallisen kulttuurin kiertokulusta kertoo Liisa Ihmemaan ohella myös Kaurin tunnistamat kolme – tai neljä – muskettisoturia, joiden tunnettuun iskulauseeseen rehtori viittaa painottaessaan yhteisten pelisääntöjen noudattamista:

- Parhaaseen lopputulokseen päästään kovalla työllä ja yhteiskurilla. Kaikki yhden ja yksi kaikkien puolesta! Kuka sanoi?

- D'Artagnan, Athos, Porthos ja Aramis, Kauri vastasi kuin ammus.

Rehtorin leuka loksautti ja hän tuijotti Kauria.

- Siis kolme muskettisoturia, hän sanoi opettavaisella äänellä kuin olisi puhunut Kaurin kanssa eri remmistä. - Se sanonta tarkoittaa sitä, että on tärkeää tutustua uusiin ihmisiin ja luottaa heihin. Eli menkääs nyt siitä ja yritäkää verkostoitua!

Kun he olivat käytävässä, Kauri kuiskasi:

- Neljä. Niitä muskettisotureita oli neljä.

Tekla ei ollut muskettisotureista kuullutkaan, mutta epäili veljen keksineen soturit mummin lähettämistä kirjoista, joita tämä oli tavannut siitä lähtien kun oppi lukemaan. (NT, 74-75.)

Kaurin tietämys muskettisotureista vihjaa myös kulttuuriperinnön merkityksestä. Lu-  
kuharrastus voi opettaa meille tärkeitä asioita ja laajentaa kulttuurintuntemustamme, kuten Kaurin tapauksessa. Kaurin besserwissermäinen toiminta korostaa nuortenkirjallisuudelle tyypillistä valta-asetelmien kumoamista asettamalla aikuisen rehtorin tietämyksen kyseenalaiseen asemaan. Opettaja ei vaikuta tunnistavan Kaurin mainitsemia hahmoja, vaikka kyseessä ovat nimenomaan muskettisoturit, joihin Kauri lukee mukaan myös alkuperäisessä tarinassa kolmen soturin puolelle siirtyneen d'Artagnanin.

Dystopia on rakentunut ikään kuin kahtalaiseen vieraannuttamisefektiin: samaan aikaan, kun lukija ei ole tietoinen teoksessa esitetystä yhteiskunnasta, teoksen henkilöt eivät ole tietoisia "normaalista" maailmasta. Dystopiakirjallisuus on oiva keino normatiivisuuden haastamiseen ja kumoamiseen. (Nikolajeva 2010, 74.) Teklan ja Kaurin vanhemmat muistelevat omasta lapsuudestaan ja nuoruudestaan tuttuja, eli ennen muutosta tapahtuneita, asioita. Vanhempien muisteluihin lukeutuvat muun muassa grillilihan syöminen, fyysisellä rahalla maksaminen ja ulkomailla matkustelu. Myös Teklan opettaja muistelee aikoja, jolloin omistettiin autoja, sähköä tuotettiin epäympäristöystävällisillä turpeella ja ydinvoimalla ja puolueita oli kahden sijaan toistakymmentä (NT, 115-116). Nämä ovat kaikki 2010-luvun lukijalle aikansa yhteiskuntaa kuvaavia ilmiöitä, jotka ovat tarinamaailmassa selkeästi vanhentuneita. Monet näistä, kuten grillilihan syöminen, ovat saaneet myös nimenomaan ekologisesti kestämättömän leiman. Vanhemmat muistelevat niitä kuitenkin niin sanotusti vanhoina hyvinä aikoina, mikä korostaa tarinamaailman dystopisuutta verrattuna entiseen, vapaampaan aikaan. Samalla, kun reaalimaailman kulutus- ja elintapojen osoitetaan olevan ympäristön näkökulmasta vastuutonta, entisten parempien aikojen muistelu ohjaa lukijan näkemään nykyiset toimintatavat yltäkylläisyyden ja etuoikeutettisuuden näkökulmasta.

Tekla juttelee äitinsä kanssa puhelimessa lähestyvistä syntymäpäivistään, ja äiti muistelee muutoksen kiivautta ollessaan itse Teklan ikäinen:

Äiti jaaritteli vielä, millaista oli ollut hänen ollessaan neljätoista. Muutos oli ollut kiivaimmillaan ja vaikuttanut kaikkialla. Kaikesta oli ollut pulaa. Tutkijat olivat olleet äimänä muutoksen äkillisyydestä, rajuudesta ja suunnasta. Talvikuukaudet olivat muuttuneet ennustusten vastaisesti kylmiksi ja erittäin runsassateisiksi – sitä kylmemmiksi ja lumisemmiksi mitä pohjoisemmaksi tultiin. Lämmitysjärjestelmät olivat olleet joko riittämättömiä tai liian kalliita uudessa tilanteessa, ja ihmiset olivat muuttaneet entistä pohjoisemmaksi heikentyneiden viljelyolosuhteiden ja vesipulan takia. Pohjoisessa kuitenkin kärsittiin kylmyydestä, ja supralaiset vastustivat uusiutuvien luonnonvarojen mukaisten lämmitysmuotojen kehitystä, ja monessa paikassa jouduttiin turvautumaan jo hylättyihin uusiutumattomiin energiamuotoihin, kuten hiilipelletteihin. Monta talvea oli kulunut hytistessä, kun koteja ei ollut osattu lämmittää kunnolla. (NT, 107.)

Tarinamaailman sääolosuhteiden ennusteiden vastaisuus korostaa dystopioiden herättämää kuvaa tulevaisuuden arvaamattomuudesta. Muutoksen dystooppisen yllätyksellisuuden voi tulkita kehottavan lukijaa uskomaan ilmastonmuutoksen aiheuttamien ongelmien todennäköisyyteen. Kun jopa ilmaston tilaan perehtyneet tutkijat olivat yllättyneitä muutoksen luonteesta, tavallisen kansalaisen on syytä suhtautua ilmastonmuutokseen vakavasti. Äidin muistelu myös osoittaa uusiutuvien energiamuotojen kehittämisen tärkeyden, jottei uusiutumattomiin energiamuotoihin tarvitsisi enää sääolojen muuttuessa turvautua. Rajun muutoksen dystopisuutta korostaa muutoksen ulottuminen kaikkialle, niin pohjoiseen kuin etelään: kukaan ei ole ilmastonmuutokselta turvassa. Lämmitysjärjestelmien riittämättömyys kohdistaa lukijan huomiota myös kysymykseen nykyisten energiantuotantotapojen kestävyydestä.

Romaanin viittaus juuri käytyihin presidentinvaaleihin on myös tarkastelemisen arvoinen, sillä romaanin ilmestymisvuonna 2012 käytiin Suomessa presidentinvaalit. Tarinamaailmassa järjestettyjen presidentinvaalien tulos on epätoivottu, sillä presidentiksi astuu supralainen presidentti. Supra on maan toisen puolueen Kentän kanssa vastakkain asettava puolue, josta henkilöhahmoilla on vahvoja mielipiteitä. Uusiutumattomien energiamuotojen käyttöä puoltava Supra ei ole etenkään ympäristötietoisempien kansalaisten mieleen. Seuraavassa katkelmassa nuoret keskustelevat Aasan poikaystävästä Koresta, jonka vanhemmat ovat töissä Supran puoluetöimistössä. Aasan mielestä Supran oleminen maan johdossa on vauhdittanut ilmastonmuutosta:

- Kore on raivoissaan niille, miten huonosti Supra johtaa maata. Supra on perseestä! Supra aiheutti muutoksen!

- Oh hoh! Miten Kore selittää sen, että muutos tapahtui kaikkialla? Havu nauroi ja Luna komppasi:

- Tuskin supralaiset vaikuttivat ilmaston muuttumiseen!

- Vaikuttivat! Aasa puolustautui. - Jos Supra ei olisi ollut vallassa, muutos olisi edennyt niin kuin esimerkiksi lahden takana. Se ei olisi ollut niin raju! Asioihin olisi tartuttu oikein ja ajoissa. Olisi tehty jotakin, kun vielä voitiin.

Äiti oli samaa mieltä. Vanhemmat kuuluivat Kenttään, ja heille supralainen presidentti oli jatkuva kauhun aihe. (NT, 172-173.)

Nuorten keskustelusta käy ilmi poliittisten päätösten painava vaikutus ilmaston muuttumisessa. Aasan toteamus muutoksen vauhdittamisesta viittaa siihen, että oikeanlaisilla muutoksilla voidaan hidastaa ilmastonmuutosta. On luonnollista, että nuorten keskuudessa, kuten missä tahansa muussakin ikäryhmässä, esiintyy kyseenalaistusta ihmisen toimien tehokkuudesta ilmaston muutoksen hidastamisessa. Vaikka ilmastonmuutosta ei voida enää pysäyttää, sen muutokseen on todellisuudessa vaikuttanut ihmisen toiminta. Tätä myös Luna kyseenalaistaa huudahtaessaan ”Tuskin supralaiset vaikuttivat ilmaston muuttumiseen!”. Supralaisten heikkoa johtamista korostavat myös vanhempien kuuluminen ympäristöpuolue Kenttään. Presidentinvaalien alla puolueiden ajamiin arvoihin ja äänestysaktiivisuuden merkitykseen kiinnitetään yhteiskunnallisessa keskustelussa yhä tarkempaa huomiota. Kahden valtaapitävän puolueen aiheuttaman jakautuneisuuden kautta romaani ehkä varoittaa aikansa lukijaa tarinamaailman kaltaisen poliittisen järjestelmän seurauksista ja ohjaa huomaamaan moniäänisyyden tärkeyttä erityisesti päätöksenteossa.

Romaani tuo esiin viittauksen myös dystopiafiktion roolin yhteiskunnallisessa keskustelussa, erityisesti varoittavuuden näkökulmasta. Havun isosisko Kutri vertautuu Teklan mielessä kanarialintuun, johon liittyy nimenomaan dystopiakirjallisuuden viittaavaa symboliikkaa. Kanarialintu viittaa edessä olevaan vaaraan, ja häkissä olevaa kanarialintua on pidetty kaivoksissa muinoin häikäpitoisuudesta varoittavana toimenpiteenä. Linnun kuukahtaminen on osoittanut kaivosmiehille häikäpitoisuuden nousseen liian korkeaksi, jolloin kaivoksesta on täytynyt poistua. Dystopiaromaanin on verrattu toimivan ikään kuin eettisesti ja poliittisesti valveutuneiden kirjailijoiden ennustuksena häkissä olevan kanarialinnun tapaan: se varoittaa nykyisten sosiopoliittisten suuntausten negatiivisista vaikutuksista (Baccolini & Moylan 2003, 2). Tekla kutsuu Kutria kanarialinnuksi tämän huolitellun ja värikkään olemuksen vuoksi: ”Työllä oli yllään sitruunankeltainen toppi ja pienet shortsit. Tekla ei ollut nähnyt uudessa paikassa ketään niin vähissä vaatteissa [- -]” (NT, 130). Kutrilla on myös vahva silmämeikki ja vaaleat hiukset, jotka ”kihartuivat pään ympärille kehräksi kuin pörhistelevän linnun sulat” (NT, 133). Samalla tavalla, kuin kaivoksen pimeyteen ilmestynyt kanarialintu, Kutrin näyttävyys on ristiriidassa North Endin pukeutumistyylin kanssa: ”Hienostelemattomien pohjoisen asukkien parissa Kutri oli ilmestys” (NT, 133). Hän pukeutuu vähiin vaatteisiin ja on ainoa Teklan tuntema meikkaava tyttö pohjoisessa (NT, 130). Tekla pitää Kutria ylimielisenä ja itsekeskeisenä, sillä tämä vastaillee Teklalle piikittelevään sävyyn ja murehtii juparikojen loppumisesta posket lämmöstä punoittaen. Kutrilla paljastuu kuitenkin pakolaisia auttava aktivisti, joka lahjoittaa omaisuuttaan hädässä oleville nuorille ja auttaa heitä sopeutumaan pohjoiseen.

Tämän Teklakin ymmärtää, kun tehtaaseen tehtyjen iskujen syyt alkavat selvitä. Ennakkoluulot osoittautuvat vääriksi.

Dystooppisten viittausten lisäksi romaanista löytyy reaali maailmalle vieraita sanoja, joiden merkitykset tulevat kontekstissaan selkeästi ilmi. Esimerkiksi lämmitykseen käytettävät *juparikot* ovat hiilivalmisteisia brikettejä, joita jokaiselle kodille on varattu tietty määrä. Ruoka taas tilataan kaupassa käynnin sijaan ruoan verkkokaupasta *pekoriinosta*. Sanalla on selkeä yhteys ruokaan, sillä *pecorino* tarkoittaa suosittua italialaista juustoa. Teknologiavälineisiin liittyvä sanasto on myös selkeästi tunnistettavissa kontekstistaan. Äiti ja isä soittaa Teklalle *tabulalla*, josta hän myös selaa uutisia. *Tabula* taas on latinaa ja tarkoittaa taulua. Tabulalla hän pääsee *corpukseen*, luultavasti jonkinlaiselle virtuaaliselle keskustelualustalle juttelemaan etelässä asuvien kavereidensa kanssa ja seuraamaan heidän arkeaan. Ohjelmia Tekla katselee *taulusta*, jolla viitataan televisioon ja sen kaltaisiin näyttöihin. Ehkä reaali maailman taulu on vaihtanut tarinamaailmassa merkitystään, koska ihmiset katselevat ja pitävät seinillään taideteosten sijaan televisioita. Uudenlaiset sanat tai tutuille sanoille annetut uudet merkitykset toimivat lukijan mielenkiintoa herättävänä leikillisyytenä.

Vieraiden tai uusia merkityksiä saaneiden sanojen esiintyminen toimii romaanissa sekä vieraannuttavana elementtinä että vahvistaa ajatusta luonnollisesta muutoksesta: Yhteiskunnan ja kulttuurin muuttuessa myös kieli muovautuu – ja toisin päin. Kielelliset muutokset kertovat yhteiskunnan kehittymisestä. Uusia sanoja ja nimiä tarvitaan silloin, kun vaikkapa teknologia kehittyy ja ennestään käytössä olevat sanat eivät riitä esimerkiksi tabulan, pekoriinin tai juparikojen kuvaamiseen. Näillä uudenaikaisilla välineillä ja kanavilla on käyttäjien todellisuudessa niin suuri rooli, että niillä on oltava jokin merkitystä kuvaava nimi. Kielen avulla kuvaamme ja toisaalta muovaamme todellisuutta, ja lukijalle vieraiden sanojen käyttö toimii konkreettisenä esimerkkinä dystooppisen muutoksen vaikutuksista. Romaanissa viitataan kielen lisäksi myös kehittyvän teknologian kykyyn vaikuttaa käsityksiimme maailmasta. Teknologian läsnäolo ja sekä sen haittojen että mahdollisuuksien kuvaaminen on dystopioissa tyypillistä. Nuorten liiallinen näyttöaika ja erilaisten teknologisten välineiden vaikutukset vuorovaikutustaitojen heikentymiseen ovat olleet esillä erityisesti 2010-luvun huolipuheessa. Onkin luontevaa, että teknologialla on vahva rooli Lähteenmäen romaanin nuorten ja koko asuinyhteisön todellisuudessa.

Kerronnan sävy on ajoittain satiirinen, mikä kulminoituu erityisesti taloyhtiön johtajaa kuvaavaan hahmoon, Aasan isään, jota Tekla nimittää Yhteinen hyvinvointi -mieheksi. Miehen voi tulkita toimivan ikään kuin hyvinvointiyhteiskunnan ja ilmastotuolen kiteyttävänä, satiirisena hahmona. Aasan isä vahtii taloyhtiön sääntöjen noudattamista, kuten huoneistojen riittävää muttei liiallista lämmittämistä, yhteistiloissa kulkemista ja jääkaapin avaamiskertoja. Nimityksen voi tulkita ironiseksi, sillä Aasan isän on tarkoitus toimia taloyhtiön asukkaiden yhteisen hyvinvoinnin eteen,



mutta etenkin Teklan näkökulmasta säännöt tekevät asukkaidensa elämästä vain hankalampaa. Toisaalta tulkitsem, että vapaan kuluttamisen ja säännöstellyn elämisen antiteesit toimivat melko vahvanakin kritiikkinä aikamme reaali maailman kulutusyhteiskuntaa ja kertakäyttökulttuuria kohtaan. Taloyhtiön ovikoodien päätyminen separatistien käyttöön kuvastaa osaltaan kehittyneen teknologian tuomaa uhkaa siinä tapauksessa, kun sen hallinta joutuu väärin käsiin.

Dystopialle tyypillistä on myös maantieteellisen eristäytyneisyyden kuvaaminen. Usein dystopinen maailma myös tarjoaa osalle sen asukkaista luksusta, kun taas suurelle osalle se tarkoittaa silkkaa kurjuutta. (Nikolajeva 2010, 75.) Lähteenmäen romaanissa kuvattu North End on muusta yhteiskunnasta, etelämmästä ja vapaammasta maailmasta, erillään oleva yhteisö, jossa aiemman kulutusyhteiskunnan negatiiviset vaikutukset tulevat konkreettisesti esiin tiukkoina rajoituksina ja niiden noudattamisen vahtimisena. Kerronta ei kuitenkaan paljasta tarkalleen missä ja kuinka isossa maassa henkilöt elävät. Pohjoista North Endiä kuvataan etelää kurjempana asuinpaikkana sen haastavampien asuinolosuhteiden ja elämiseen liittyvien rajoitusten vuoksi. Hyvinvoinnin jakautuneisuus tulee esiin myös esimerkiksi eri sosiaaliluokkien muodossa. Henkilöhahmojen perheiden voidaan ajatella edustavan eri sosiaaliluokkia eikä kenellä tahansa perheellä ole varaa nauttia enää esimerkiksi eläinperäisiä tuotteita. Lunan isä on tehtaan johtaja, Teklan isä taas tehtaan työntekijä. Havun ja Kutrin perheellä taas riittää paljon pakolaisille lahjoitettavaa omaisuutta. Aasan isä toimii taloyhtiön johtajana, ja hänkin saa perheensä elannon tehtasta. Nuoret keskustelevaltehtaan toiminnan epäeettisyydestä ja tehtaaseen tehtyjen iskujen seurauksista. Selviää, että Aasan isä joutuu tekemään kahta työtä:

- Saanen muistuttaa [- -] että sinunkin isäsi saa teidän perheen elannon tehtasta.

Luna kertoi, miten ison osan myynnistä tehdas sai aidoista suklaistaan, jotka olivat niin kalliita ettei keskivertoperheellä ollut varaa herkutella niillä kuin jouluna. Jos edes silloin.

- Isän päätyö on olla North Endin pomo, Aasa sanoi koppavasti. Luna vaiken. Totta kai he tajusivat, että jos joutui tekemään kahta työtä, siihen oli syynsä, ja he kyllä tiesivät, mitkä ne syyt olivat. Ehkä he olivat myös yhtä mieltä siitä, että taloyhtiön asioita hoitava Yhteinen hyvinvointi -mies olisi voinut olla rennompi ja mukavampi pomo, jos hänen täytyi olla seläläinen. (NT, 192.)

Katkelma vahvistaa kuvaa reaali maailman normaali en kulutustuotteiden kallistuneista hinnoista, joihin vain rikkaimmilla perheillä on varaa. Romaanin dystooppinen maailma tarjoaa siis luksusta, kuten suklaata, vain osalle ihmisistä. Katkelmasta ilmenee taas Teklan mielipide Aasan isästä, ja kuvaus taloyhtiön diktaattorimaisesta ”pomosta” korostaa tarinamaailman dystopisuutta. Kahden työn tekemisen merkityksestä ei kerrota lukijalle suoraan, mutta luultavasti sillä viitataan Aasan perheen vähävaraisuuteen. Vaikuttaa siltä, että varallisuuserot ovat tarinamaailmassakin vielä tabu, josta ei puhuta ääneen. Myös maanalaisissa käytävissä kulkeminen liittyy

sosiaaliluokkaan ja etnisyyteen, sillä kaakaopakolaiset kulkevat maan alla, jotta he, tai tehtaan touhut, eivät tulisi paljastetuiksi. Kaakaopakolaiset näyttäytyvät autettavina, ja muut asukkaat auttajina. Heille lahjoitetaan ruokaa ja vaatteita. Vastuu sekä kaakaopakolaisten huonoista että hyvistä elinoloista on parempiosaisella pohjoisessa asuvalla väellä.

Tässä luvussa esiin tuomani romaanissa esiintyvät muutokset – niin kielessä, valta-asetelmissa, teknologiassa kuin kulttuurissa ylipäätään – muodostavat analogiaa reaalimaailman ja tarinamaailman välille. Tehtaan epäeettinen, mutta paikalliselle elintärkeänä esitetty toiminta symboloi länsimaisen yhteiskunnan globaalisti kestäättömiä toimintatapoja, joiden purkamiseksi joudutaan turvautumaan jopa radikaaliin suoraan toimintaan. Vaarallinen toiminta luo yhteisöön kuitenkin turvattuuden ilmapiiriä eikä siten näytä edistävän yhteistä hyvinvointia. Näin romaani ehkä kannustaa huomaamaan yhteiskunnallisista ongelmista keskustelun sekä yhteistyön merkityksen kestävämpien ratkaisujen tekemisessä. Tarinamaailman yhteiskunnassa tapahtuvat muutokset ikään kuin vieraannuttavat lukijaa kuvaten sellaisia asioita, joita voidaan pitää todennäköisinä, mutta joiden parissa eläminen tuntuu vieraalta. Dystooppisten kuvausten avulla muutosten vieraannuttavia vaikutuksia voidaan päästä kuitenkin tarkastelemaan monista näkökulmista. Lähteenmäen romaanissa kerronnan näkökulma on nuoren päähenkilön, ja seuraavassa luvussa keskityn tarkastelemaan tarkemmin sitä, miten ja miksi kaakaopakolaisiin nähden etuoikeudessa asemassa olevat North Endin nuoret toimivat muutosten keskellä.

## 4 NUORTEN TOIMINTA

Luen kohdeteoksestani esiin nuorten yhteiskunnallista aktiivisuutta ja toimintaa; millaisina teoksen nuoret ja heidän toimintansa esitetään suhteessa tarinamaailman ekologiseen muutokseen. Maria Laakso (2018) nostaa artikkelissaan ”Lasten ja nuorten tulevaisuus 2010-luvun dystopiafiktio kuvaamana” esiin erityisesti nuoria ja heidän toimijuuttaan ja asemaansa nuortendystopiassa kuvatun ekologisen muutoksen keskellä. Dystopiassa nykyhetken ja kuvatun tulevaisuuden välille rakentuu analoginen suhde. Dystopian tarjoama lukijaposition pakottaa lukijan vertailemaan todellista nykyhetkeä ja mahdollista tulevaisuuden tilaa teoksissa kuvattuun tulevaisuuskuvaan. Jokin omassa maailmassamme on johtanut siihen, että todellisuus on muuttunut teoksissa kuvatun kaltaiseksi. (Emt. 1.) Tätä analogista suhdetta olen analysoinut ekologisen kriisin tuomien muutosten näkökulmasta. Tässä luvussa tarkastelen puolestaan romaanin nuoria ja heidän toimintaansa, ja siten myös analogiaa tarinamaailman ja reaali maailman nuorten välillä.

Laakso nostaa esiin tärkeän näkökulman nuortendystopiassa kuvattuun nuoriin: teosten kautta voidaan tulevaisuuksien kuvittelemisen ja yhteiskunnallisten kehityskulkujen tutkimisen ohella tarkastella erilaisia diskursiivisia ja tekstuaalisia käytänteitä, joiden kautta nuoruutta ymmärretään kulttuurissamme. Nuortendystopioiden runsaus nuorille suunnatussa kulttuurissa osoittaa, että käsityksemme sekä nuoruudesta että nuoruuden ja tulevaisuuden välisestä suhteesta on 2000-luvulla muuttunut. Myös poliittinen puhe lapsista ja nuorista on 2000-luvulla keskittynyt dystooppisiin sävyihin maalailemalla kauhukuvia erityisesti ilmastonmuutoksesta ja talouskriiseistä. Usein poliittisessa keskustelussa kuultu kysymys onkin ”minkälaisen maailman jätämme lapsillemme?”, johon varsinkin nuortendystopian voidaan ajatella toimivan omanlaisenaan vastauksena. Nuortendystopia osoittaa, millainen tulevaisuus lapsiamme ja tulevia sukupolviamme odottaa, jos nykyisen kaltaiset kehityskulut jatkuvat. (Laakso 2018, 1.)

Vuoden 2016 Nuorisobarometrin aineiston mukaan elämäänsä tyytyväisimpiä nuoria luonnehtivat kulttuuriseen moninaisuuteen, ekologiseen kestävyys ja yhteiskunnan eheyteen liittyvät arvot sekä niiden toteuttaminen omassa elämässä (Salonen & Konkka 2017, 137). Ekologinen kestävyys ja moninaisuus ovat juuri niitä teemoja, jotka ovat nostaneet päätään yhteiskunnallisessa keskustelussa 2010-luvulla, ja keskustelu jatkuu edelleen, sekä samanlaisin että uudenslaisin suuntauksin, 2020-luvun alussa. Vaikka siis nuortendystopiabuumi on vaikuttanut erityisesti 2010-luvun nuorten kulttuurissa, nuortendystopioiden teemojen voi ajatella olevan edelleen ajankohtaisia ja herättävän keskustelua. Tosin Lähteenmäen romaania lukiessa joidenkin tapahtumien tai kuvausten voisi ajatella olleen eri lailla puhuttavia 2010-luvun alussa kuin 2020-luvun alkupuolella. Esimerkiksi kaakaopakolaisten työolot tai muovin ylikulutus saattoivat olla 2010-luvun alussa tuoreemmin julkisessa keskustelussa esiin nostettuja ilmiöitä, kun taas 10 vuotta myöhemmin aiheista on käyty keskustelua jo hyvinkin laajasti. Toisaalta myös näistä teemoista keskustelun jatkuminen ja niiden ajankohtaisuus osoittavat sen, että keskustelun on jatkuttava edelleen, jotta muutosta parempaan voidaan saada aikaan. Paremmalla elämällä tai maailmalla voidaan tässä kohtaa tarkoittaa yksilön ja yhteiskunnallisten arvojen läheisyyttä; luonnon ja kansalaisuuden monimuotoisuuden arvostus sekä yksilön että yhteiskunnan taholta voisi olettaa olevan suorassa yhteydessä elämäänsä tyytyväisiin nuoriin. Arvot voidaan Salosen ja Konkkan mukaan käsittää sellaisiksi aktiviteeteiksi, suhteiksi, päämääriksi, tavoitteiksi, ideaaleiksi tai periaatteiksi, joita pidetään järkevänä tavoitella tai edistää ja joista välitetään emotionaalisesti (emt. 2017, 140).

Tutkittaessa nuorten roolia yhteiskunnan jäsenenä on keskeistä ottaa huomioon lasten ja nuortenkirjallisuuden historiallisesti keskeisenä pidetty tehtävä kasvattaa lukijoistaan hyviä kansalaisia (Laakso 2018, 3). Tämä huomioiden Laakso esittää, että nuortendystopian rooli hyvää kansalaisuuden mallia kyseenalaistavana lajina on oleellinen; se kysyy, mitä hyvä kansalaisuus on jollakin tapaa, tai eri tavoin, korrumpoituneessa, tuhoavassa ja pahassa yhteiskunnassa (emt. 3). Nuoriin ja heidän potentiaaliinsa yhteiskunnallisina toimijoina on liitetty kaksijakoisia ominaisuuksia. Laakso (2020) tuo esiin Skeltonia (2010, 145) mukaillen, että joissain konteksteissa nuoria kohdellaan kompetentteina, vastuullisina ja kuuliaisina, kun taas toisissa yhteyksissä nuoria pidetään kykenemätöminä, vastuuttomina ja epäluotettavina. Tällainen monimerkityksisyys suhteessa valtion laillisiin ja poliittisiin käytänteisiin tekee nuorista ainutlaatuisia poliittisia subjekteja. (Laakso 2020, 122.) Siinä missä nyky-yhteiskunnalla ei ole tarjota nuorille paljoa yhteiskunnallisen vaikuttamisen tai poliittisen toimijuuden mahdollisuuksia, dystooppinen fiktio asettaa nuoret poliittisen toimijan rooliin (emt. 123). Lapset, ja monissa maissa alle 16-vuotiaat nuoret, ovat marginalisoidun kansalaisen asemassa, sillä he ovat vailla todellisia vaikuttamismahdollisuuksia,

kuten äänioikeutta. Sen sijaan nuortendystopian nuorista tulee usein aktiivisia yhteiskunnallisia toimijoita.

*Niskaan putoavassa taivaassa* nuoret näytetään yhtäältä yhteiskunnallisesti ja poliittisesti aktiivisina, toisaalta myös melko avuttomina ja vastuuttomina. Tekla, Aasa, Havu ja Luna ottavat asiakseen muun muassa separatistien toiminnan kriittisen tarkastelun ja pakolaisten auttamisen samalla, kun heidän vanhempansa ovat kiinni töissä ja muissa tehtävissä. Nuorilla on aikaa selvittää, mitä North Endissä tapahtuu. Nuorten viisaus ja vastuullisuus tulevat esiin aika ajoin muun muassa entisajan, eli epäsuorasti todellisen nykyhetken, kansalaisten toiminnan kritisoimisena ja toisaalta tuon ajan huolettomuuden kuvauksena. Henkilöhahmot muistelevat ja hämmästelevät entisajan toimintatapoja. Teklan ystävä Aasa, joka esitetään romaanissa vastuullisuudesta tarkkana hahmona, hämmästelee ihmisten muovin kulutusta ennen muutosta, jolloin jopa hedelmiä kannettiin muovipusseissa (NT, 167). Ympäristötietoisessa ja vastuuntuntoisessa lukijassa tällaiset kuvaukset voivat herättää jopa syyllisyyden tunteita omasta, tulevaisuudesta käsin tarkasteltuna huolettomasta, vastuuttomasti kuluttavasta elämäntyylistään. Laakson (2018, 4) mukaan juuri tuomitsevilla hämmästelyllä tuotetaan ajallista etäisyyttä entisajan tapojen ja romaanin maailman välille. Romaanien nuorille vastuulliseen kuluttamiseen pyrkivä elämäntapa on olosuhteiden pakosta välttämätön, mikä osaltaan vihjaa vastuullisen toiminnan välttämättömyyteen myös reaali maailmassa.

Laakso (2018, 1) kysyy, mitä nuortendystopia kertoo aikansa nuorista. Nuorten dystopioilla on monenlaisia yhtymäkohtia reaali maailman käsityksiin esimerkiksi sen ajan nuorille tyypillisestä ajatusmaailmasta tai toimintakulttuurista, sillä kirjallisuus sekä heijastelee että luo käsityksiämme nuorista. Uskon, että myös North Endin nuoret edustavat jollain tapaa aikansa kulttuurissa luotuja ja toisinnettuja käsityksiä nuorista. Romaanin nuoret edustavat suhteellisen moninaista nuorisokuvaa. Siinä missä dystopiat osoittavat sellaisia yhteiskunnallisia epäkohtia ja aiempien sukupolvien aiheuttamaa toivottomuutta, ne voivat osoittaa myös positiivisena nähtäviä muutoksia tai jopa murroksia, kuten vaikkapa suvaitsevia arvoja, moninaisia perhemalleja ja vaihtoehtoisia ajattelutapoja. Tekla ystäväystyy sellaistenkin nuorten kanssa, jotka ovat hyvin erilaisia verrattuna aiemman paikan ystäviin tai häneen itseensä, ja yhteisön perheet kuvataan erilaisista sosioekonomisista ja kulttuurisista taustoista tulevana. Romaanissa esiintyy myös etnistä moninaisuutta. Etelästä tulleet nuoret puhuvat vierasta kieltä, ja tummapiirteisen Lunan ei tarvitse Teklan mielestä käyttää lainkaan meikkiä (NT, 99). Tekla erottaa yhdyskätävässä tapaamansa aktivistin kaakao-orjista muun muassa vaaleamman ihonvärin perusteella (NT, 185) ja kantaa huolta siitä, miten pakolaisnuoret sopeutuvat pohjoisen kylmään ilmastoon.

Ennen muutosta ja sen jälkeen tapahtuneiden asioiden sekä ihmisten elämäntapojen vertailu saattaa lukijan pohtimaan, millaisen lapsuuden tulevaisuuden lapset

elävät ja vaativatko tulevaisuuden olosuhteet lapsilta entistä varhaisempaa aikuistumista. Tekla lukee uutisia tabulastaan eli kännykän kaltaisesta laitteesta, jossa uutisotsikot täyttyvät ilmastoaktivismista, -politiikasta ja -pakolaisista. Puolueet ovat hyvin polarisoituneella kannalla. Teklaa kiinnostaa tietää uuden paikkakuntansa asioista enemmän, erityisesti karkkitechdasta vastaan tehdystä vetoomuksesta tehtaan ”luksussuklaan” epäeettisestä valmistuksesta (NT, 19). Ilmastonmuutokseen liittyvät uutiset kiinnostavat Teklaa, kun ne koskettavat hänen lähipiiriään. Tehtaan toiminnan lakatessa hänen isänsä menettää työpaikkansa. Romaani osoittaa, että ilmastoasiat koskettavat sellaisiakin ihmisiä, joiden elämässä moni muu asia menee ympäristöaktivismin edelle.

Lasten- ja nuortenkirjallisuudelle tyypillisesti myös nuortendystopiat pyrkivät usein haastamaan yhteiskunnassa vallitsevia valta-asemia. Dystopioiden kuvaukset rikkaista ja valtaa omaavista aikuisista osoittavat närkästystä aikuisia kohtaan (Nikolajeva 2010, 79). Aikuisten valta-asema nuoriin nähden näkyy romaanissa selkeimmin kaakaopakolaisten ja johtajien sekä oppilaiden ja rehtorin välillä. Kaakaoplantaasien nuoret joutuvat työskentelemään huonoissa oloissa pienellä palkalla, koska rahat menevät plantaasin johtajien taskuun. Epäreilisuus aiheuttaa närkästystä nuorissa, jotka tuomitsevat nuorten huonon kohtelun. On selvää, että epäeettisestä toiminnasta ovat vastuussa nimenomaan aikuiset, kuten plantaasien ja tehtaan johtajat. Aikuisten valtaa pitävä asema korostuu myös North Endin koulussa, jossa on Teklan mukaan todella kova kuri. Myös taloyhtiötä johtava Aasan isä toimii osaltaan vallan kahvassa, samoin tehdasta johtava Lunan isä. Tekla kuvaa Lunan isää kuitenkin viisaaksi ja empaattiseksi mieheksi, joka hoitaa kuolleen vaimonsa yrttitarhaa (NT, 247). On myös huomattavaa, että kaikki North Endin selkeät johtajahahmot – tehtaan johtaja, taloyhtiön johtaja ja rehtori – ovat miehiä.

Valta-asemassa toimivan aikuisen toiminta asettuu taas naurunalaiseksi, kun rehtori muistelee poimineensa mansikat pienenä suoraan pellolta suuhun. Teklaa naurattaa ajatus pulleakätisestä, isosilmäisestä rehtorista poimimassa mansikoita:

Tekla näki mielessään rehtorin kököttämässä suoraselkäisenä pienenä poikana pellon reunalla ja huiskimassa marjoja naamaan. Rehtorin silloiset lapsen silmät olivat jättimansikan kokoiset lasien takana. Tekla puristi huulet yhteen ettei olisi nauranut, ja kun hän astui käytävään, hän oli iloinen siitä, että osasi olla vielä iloinen. (NT, 119.)

Katkelman karikatyyrimaisuus korostaa Teklan mielikuvan humoristisuutta. Teklan kuvitteleman tilanteen aiheuttama iloisuus korostaa taas mielikuvituksen voimaa, joka konkretisoituu myös sekä dystopisen että utopistisen tulevaisuuden kuvittelussa. Iloisuus tuo esiin taas tarinassa kuljetetun ja sen edetessä vahvistuvan toivon.

Nikolajeva (2010) kysyy, miksi tarinoissa ei kuvata jokaisen yksilön vastuuta, vaan lapset ottavat maailman pahuuden taakan kantaakseen aikuisten puolesta. Hän pohtii, onko kuvauksen taustalla romanttinen käsitys lapsista puhtaina ja viattomina

pelastajina, tai kenties aikuisen kirjailijan syyllisyys kokemastaan voimattomuudesta. (Emt. 79.) Nikolajevan yleistävästä näkemyksestä poiketen kohdeteoksen kerronnassa tuodaan esiin myös yksilöiden – niin nuorten kuin aikuisten – vaikuttamista ja toimintaa. Kuitenkin nuoren päähenkilön fokalisoima kerronta sekä nuorten toimiminen niin sanotusti eturintamalla kaakaopakolaisten pelastamiseksi saa lukijan kyseenalaistamaan aikuisten halukkuutta ja kyvykkyyttä toimia oikeudenmukaisuuden puolesta.

Myös Teklan äidin Nappikauppa symboloi yksilötason toimintaa. Äidin yritys-toiminnan nimeäminen Nappikaupaksi luo kuitenkin mielleyhtymiä turhanpäiväisenä, hitaasti vaikuttavana näpertämisenä paremman tulevaisuuden eteen. Romaanissa ironisoidaan yksilöiden elämään kohdistuvia rajoituksia asettamalla erilaiset säännöt ja niiden tunnolliset noudattajat naurunalaiseen asemaan. Yritystason toimintaan, kuten tehtaan suklaanvalmistukseen, taas suhtaudutaan aidosti kriittisesti. Jopa kaikkein nuorin henkilö, Kauri, on epäeettistä toimintaa vastaan. Ehkä näin teos nostaa esiin yhteiskunnan tasolla tapahtuvien muutosten ensisijaisuutta suhteessa pelkkiin yksilötason toimiin. Kuitenkin jokaisen apu näyttäytyy arvokkaana niin yrityksessä pelastaa tehtaan toiminta kuin pakolaisnuorten auttamisessa. Tämä myös osoittaa samaistumisen tärkeyden ihmisen motivaatiolle ja halukkuudelle toimia yhdessä muiden hyväksi.

Vaikka etenkin nuortendystopioissa nuoret, sukupuolesta riippumatta, nähdään useimmiten maailman pelastavina, sinnikkäinä mutta kärsimään joutuvina hahmoina, juuri North Endiin muuttaneeseen Teklaan sopii enemmän kuvaus välinpitämättömmästä nuoresta. Koulussa nuoret leikkivät Totuus vai tehtävä -leikkiä opettajan johdolla, ja Tekla ei kerro kulutuksestaan koko totuutta:

Leikki alkoi. Ensin joku kysyi, lajitteliko hän jätteensä ja polkiko hän kuntopyörällä öisen sähkökäyttönsä. Tekla vastasi hämääntymättä: totta kai hän lajitteli roskat kahdeksaan eri roskikseen, jotka olivat keittiössä. Ja ilman muuta hän rullasi pyörällä, jos tarvitsi yösähköä. Tosiasiassa hän ei ollut rullaillut North Endissä vielä kertaakaan – ei vain ollut viitsinyt – vaan jos hän oli halunnut katsoa vaikkapa taulua yöaikaan, hän oli käyttänyt jonkun muun rullaamat sähköt loppuun. (NT, 47.)

Teklan vastuuttomuus suhteessa uuden paikan vaatimuksiin voi herättää lukijassa erilaisia tunteita huvittuneisuudesta epätoivoon. Jokainen lukija voinee kuitenkin samaistua Teklan näennäiseen passiivisuuteen mukavuudenhaluisuuden voittaessa. Vastuuttomuuden ja vastuullisuuden sekä tiukkojen rajoitusten ja vapaan elämisen vastakkain asettuminen teoksessa herättelevät pohtimaan yhtäältä omassa elämässä merkityksellisiä toimia ja tekoja sekä toisaalta nykyisen kaltaisen kuluttamisen aiheuttamia seurauksia.

Nuorena, vastuitaan pakoilevassa Teklassa on kuitenkin päättäväisyyttä ja sisukkuutta toimia tositalanteen tullen. Aasan tuntema oppositioaktivisti Kore tulee hakemaan keskellä yötä Aasalta ovikoodeja, joita Aasa ei suostukaan antamaan

aktivistien käyttöön. Kore alkaa kiristämään Aasaa ja toimii uhkaavasti. Tekla seuraa tilannetta piilostaan: "Aasa perääntyi sisään, mutta Kore tuli perässä. Hän oli jo Teklan kodin eteisessä. Hänen äänensä oli edelleen hunajaa, mutta ote oli kiristynyt." (NT, 200) Koren astuminen nimenomaan Teklan kotiin toimii kuin signaalina Teklalle toimia ja hätyyttää vieras kodistaan. Aasa on sen sijaan tervetullut Teklan kotiin, mikä tarkoittaa, että hän on Teklan ystävä, jota tämä on valmis puolustamaan.

Silloin Tekla toimi. Hän astui naulakosta ja keräsi ensin hölmistymispisteet ilmestymällä. [-  
-]

- Lähde ole hyvä, Tekla sanoi Korelle.

Hän tiesi, että sanat olivat tehosanat: Samoja sanoja äiti oli käyttänyt jonkin hirvittävän riidan päätteeksi, ja isä oli lähtenyt. (NT, 200-201.)

Äidin toiminnan matkiminen kertoo vanhempien käytöksen omaksumisesta. Nyt on tullut Teklan aika hyödyntää saamaansa esimerkkiä ja arvioida niiden toimivuutta.

Kaurin kadotessa Teklaan iskee kuitenkin toivottomuus, joka johtaa toimettomuuteen. Tekla saa tietää naapureidensa kanssa yhdessä tehdyn selvittelyn jälkeen, että kissamies Joonan liittyy Kaurin katoamiseen jollain tavalla. Niinpä Tekla lähtee etsimään Kauria yksin Joonan luota. Jo ovella Tekla saa kuitenkin vastaansa kynsiviä kissoja, jotka raapivat hänet verille (NT, 208-209). Tapaturma on taas yksi koettelemus lisää Teklan itsenäiseen viikkoon uudessa paikassa. Lopulta pikkuveljen etsiminen ja kaakaopakolaisten auttaminen on Teklalle helpompaa, kun hän saa muut nuoret avukseen.

Mielenkiintoista on se, että Lähteenmäen teoksessa nuoret ovat niitä toimijoita, jotka ottavat vastuun Teklan kadonneen pikkuveljen Kaurin etsimisestä ja esimerkiksi Teklan saamien pahojen haavojen hoitamisesta. Kuitenkaan nuorten toimia ei romaanissa ylistetä tai kaunistella, vaan vastuun ottaminen on etenkin päähenkilöstä pelottavaa ja aiheuttaa epävarmuutta. Suoraan toimintaan ja aktivismiin pohjautuvan oppositiopuolueen toiminta näyttäytyy nuorille motivoivana, koska asioihin pystytään vaikuttamaan jollain tapaa välittömästi: nuoret kaltoinkohdellut työntekijät pääsevät turvaan Pohjoiseen ja tehdas joutuu sulkemaan toimintansa. Separatistien kyseenalainen toiminta ja siitä aiheutuneet vaarat tuovat esiin toisaalta suoran toiminnan vaaroja ja kestättömyyttä. Tekla on tietoinen maansa poliittisten puolueiden toimista ja maineesta, mutta ei itse asetu selkeästi tietylle kannalle. Hän pohtiikin olevansa kuin tuuliviiri nyökytellessään uusien kavereidensa toteamuksille sekä tehtaan epäeettisyydestä että sen merkityksestä vanhempien työllistäjänä: "Taas Tekla nyökkäsi. Hän oli kiusallisen tietoinen siitä, että käyttäytyi kuin tuuliviiri, oli jokaisen mielipiteen riepoteltavissa" (NT, 192).

Poliittinen toimijuus, mielipiteet ja ilmapiiri vaikuttavat teoksen tarinamaailmassa olevan melko jakautuneita. Kerronta ei kuvasta vain tietynlaista poliittista



horisonttia, vaan esiin tulee eri puolueiden – Kentän, Supran ja separatistien – kannatusta ja tarinamaailman nykyisyyteen johtaneita tapahtumia. Puolueita kuvataan seuraavasti:

Kentän pehmeiden ja ympäristöä suojelevien arvojen tai Supran loppumattomien perusturvaetuuksien vaatimisen ja nurkkakuntalaisuuden sijaan kolmas puolue uskoi suoraan toimintaan ja kansalaisvaltaan. Separatistit olivat saaneet puheista tarpeekseen. Heidän mielestään oli toiminnan aika! (NT, 174.)

Romaanissa asettuvat vertailtavaksi nimenomaan näiden kolmen puolueen ajamat arvot. Kenttäläiset, kuten Teklan vanhemmat, ovat ympäristötietoisempia ja suhtautuvat poliittisten päätösten vaikutuksiin kauaskatseisemmin. Supralaiset taas ajavat ensisijaisesti kansalaisten etuja, minkä takia esimerkiksi koteja lämmitetään epäekologisilla juparikoilla. Oppositioaktivistien, kuten Aasan, mielestä suoralla toiminnalla saavutetaan ympäristön ja yhteisen hyvinvoinnin kannalta parhaimpia tuloksia. Nuortenromaaniiin on tiivistetty hyvin erilaisia, reaali maailmassakin usein tavanomaisia, jakautuneita poliittisia kantoja. Lukijan ei ole kuitenkaan – ehkä Teklan tapaan – helppo asettua vain yhdelle tai kahdellekaan kannalle. Niin Kentän ympäristönsuojelu ja Supran puolustama tehokas lämmitys kuin separatistien ihmisoikeuksia puolustava toiminta voivat saada lukijan puolelleen. Tällainen kerronnallinen ratkaisu pakottaa lukijan vertaamaan ja toisaalta kyseenalaistamaan erilaisia ympäristöllisiä ja yhteiskunnallisia arvoja.

Dystopiateoksille tyypillisesti valtion hallinto näyttäytyy kohdeteoksessa joko seenkin totalitaristisena ja ihmisten toimintaa tavalla tai toisella rajoittavana. Matkustaminen ja kaikenlainen kuluttaminen on joko rajoitettua tai kokonaan estetty. Elämissen rajoittaminen kuitenkin näennäisten mahdollisuuksien keskellä saa kansalaisten vapauden vaikuttamaan silkalta utopialta. Tällaisten elämäntapojen ja elämän rajoituneisuuden kuvaus kyseenalaistaa reaali maailman ihmisten rajoittamattomilta vaikuttavien toimintatapojen kestävyuden. Laajemmin sen voidaan tulkita osoittavan myös hyvinvointivaltioissa elävien ihmisten näennäisen ylivallan suhteessa ”toisiin”, kuten eläimiin, etnisiin vähemmistöihin tai vaikkapa lapsiin.

Nykyisin ilmastoaktivismi tavoittaa ja vaikuttaa paljon sosiaalisen median kanavissa, eivätkä fyysiset aktivisti-iskut ole ehkä senkään vuoksi saaneet samalla tavalla sijaa kansalaistoiminnassa, mitä ne saivat esimerkiksi 1990-luvulla (ks. esim. Laakso ym. 2011, 25; Sääntti 2011, 249). Romaanissa ympäristöaktivismi saa kuitenkin melko suuren roolin, kun oppositiojärjestöön kuuluvat separatistit vastustavat epäeettistä toimintaa iskemällä karkkitekhtaaseen. Myös nuoria yllytetään mukaan suoraan toimintaan, mutta Teklan äiti on varoittanut lapsiaan lähtemästä mukaan separatistien suostutteluihin. Myös Teklan opettaja ottaa tunnilla puheeksi tehtaan aktivisti-iskut ja muistelee aktivismin olleen paljon kiltimpää ennen muutosta. Opettaja kertoo, että turkistarhauksen ja ydinvoiman lisäksi oppositioaktivistit vastustivat aikanaan

itsenäisyyspäivän vastaanottoa, soiden ojentamista ja maahanmuuttokiintiöitä (NT, 116). Lukijalle uutisista tuttujen ilmiöiden kuvaaminen osoittaa jälleen yhteyden tarinamaan ja reaalielämän välillä. Näiden aktivismimuotojen vertaaminen tarinamaan rajumpaan aktivismiin saa entisajan aktivismin kuulostamaan vähäpätöiseltä ja jopa huvittavalta. Romaanissa suoran toiminnan avulla saadaan kuitenkin aikaan muutosta pakolaisnuorten oikeudenmukaisemman elämän takaamiseksi, kun tehdas joutuu vastuuseen epäeettisestä toiminnastaan. Siinä kuvataan myös eettisemmän suunnanvaihdoksen sivutuotteena tulevaa paikallisten ihmisten työpaikkojen menetystä, sillä tehtaan tuotannon kaatumisen tarkoittaa monen north endiläisen joutumista ilman toimeentuloa.

Cheryl J. Fish (2008) esittää, että erityisesti aikamme uhkaavimpia konflikteja kuvaavat teokset ottavat tärkeän askeleen eteenpäin ekokriittisessä ajattelussa tarjoten näkökulmia ja mahdollisuuksia muutokseen. Hän myös kuitenkin huomauttaa, että teoksissa kuvatut näkökulmat eivät ole välttämättä niinkään tasapainoisia; valkoiset, keskiluokkaiset henkilöahmot ovat niissä yhä etuoikeutetussa asemassa, vaikka ne hylkäisivätkin osan etuoikeuksistaan toimintaan ryhtyessään. (Emt. 249.) Tämä herättää ajattelemaan myös kohdeteokseni henkilöasetelmaa: juuri valkoiset, keskiluokkaiset naiset ja miehet seuraavat kauhulla tehtaaseen tehtäviä aktivisti-iskuja, ja asukkaat jäävät ilman vuotuisia joulusukklaita. Kaakaopakolaisten olot ja tehtaan epäeettinen toiminta tuodaan pääasiassa aktivistien toiminnan kautta kuitenkin julkisesti kansalaisten nähtäville. Romaanista voidaan siis tulkita, että radikaaleihin suoran toiminnan malleihin saatetaan joutua turvautumaan, jos epäoikeudenmukaisuuteen ei puututa rakenteellisella tasolla.

Nuorten toiminta on North Endiä kohdanneen muutoksen keskellä pääosin rohkeaa ja omatoimista, mutta ajoittain harkitsematonta tai epävarmaa. Nuorten vaikuttamisessa keskeiseksi nousee toisten nuorten auttaminen. Seuraavassa luvussa analysoin tarkemmin romaanista lukemaani kasvun ja kehityksen tematiikkaa, joka tulee esiin nuoren päähenkilön kohtaamien vastoinkäymisten siivittämässä tarinassa monin eri tavoin.

## 5 NUORTEN KASVU JA KEHITYS

Kuten suhtautuminen lapseen, myös lastenkirjallisuus on nähty ideologisesti kaksija-koisena. Yhtäältä se on vahvistanut länsimaista sosiaalista järjestystä toisintaen muun muassa sukupuolirooleja, valkoisen keskiluokan ylivaltaa ja piiloista kapitalistista ideologiaa. Toisaalta parhaana lastenkirjallisuutena on jo pitkään pidetty teoksia, joissa kuvataan esimerkiksi lapsen tai nuoren tottelemattomuutta ja epäsympaattisten aikuisten vastustamista. (Laakso ym. 2011, 16.) Lapsiin liitetty puhdas moraalinen riski on ris-tiriidassa Teklan kapinoivan käytöksen ja valehtelun kanssa. Toisaalta Tekla on nuori, joka on jo enemmän tai vähemmän ympäristönsä muovaama. Hän toimii välillä mo-raalittomasti, jolla romaanissa viitataan yhteisten sääntöjen noudattamatta jättämi-seen, kuten siihen, ettei polje yösähköä tai välttele tarpeeksi eläinperäisiä tuotteita. Teklan kapinallinen käytös, kuten verkkoruokakaupasta tilattujen herkkujen ahmimi-nen, kermakakun ostaminen tai jatkuva valehtelu, on yhtäältä eräänlainen tapa ky-seenalaistaa ja asettaa naurunalaiseksi aikuisten asettamia tiukkoja sääntöjä.

Myös Aasan kuvataan toimivan sääntöjenvastaisesti, kun hän luovuttaa isänsä kautta hankkimiaan ovikoodeja aktivistien käyttöön. Tällä tavoin Aasa haluaa tehdä vaikutuksen aktivistina toimivaan Koreen. Aasan toiminta sotii kuitenkin hänen muu-toin tiukkoihin arvoihinsa nojaavaa käytöstä vastaan, kuten Tekla kuvailee:

Aasa oli pettänyt North Endin. Hän oli tehnyt sen ihastuksensa vuoksi. Kovaääninen, luja-tahtoinen, ylirehellinen Aasa oli sortunut hempeilyyn, vilppiin ja aiheuttanut tehtaalle val-taisat, kenties korvaamattomat vahingot. Koko tehtaalla tarina saattoi olla lopussa. Aasa alkoi itkeä, ja hänellä oli siihen täysi syy. Hän oli ollut idiootti. (NT, 238.)

Teklan havainnot Aasasta korostavat inhimillistä erehtymistä ja nuoruuteen liitettyä tyhmänrohkeutta. Kertoja suhtautuu ymmärtäväisesti itkuun purskahtaneeseen Aa-saan, vaikka idiootiksi nimittäminen nostaakin Teklan äänen selvemmin esiin. Kat-kelma korostaa jälleen vahvojen tunteiden merkitystä nuorten toiminnassa.

Romaanissa ketään ei esitetä niinkään varsinaisena sankarina, vaan kasvu ja ke-hittyminen näyttävät tapahtuvan pitkälti henkilöhahmojen omien virheiden kautta.

Tekla huomaa, että vanhemmille valehteleminen ei kannata ellei halua joutua vastuuseen kodin ja pikkuveljen kokopäiväisestä huolehtimisesta, ja että isolla rahalla peko-riinosta tilattujen herkkujen ostamisesta saa vain hyvin lyhytaikaista lohtua. Oppositioaktivisti Korelle ovikoodoja luovuttanut Aasa taas oppii, ettei keneen tahansa kannata luottaa vain tehdäkseen vaikutuksen ihastukseen, vaan läheisten ja oma turvallisuus menevät etusijalle. Tekla huomaa myös pikkuveljensä kasvaneen tapahtumien myötä:

Kauri ei sanonut mitään piileskelystään ja Teklan psykologivalheesta. Se, että Kauri jätti asioita sanomatta eikä lörpötellyt niistä eteenpäin, kertoi siitä, että Kaurista oli tullut iso poika. Vaikka Kaurin lapsuus ei vielä päättynyt tähän, jokin osa siitä päättyi. (NT, 257.)

Kerronta jatkuu: "Lapsuus ei päättynyt kerralla, vaan sillä oli monta loppua, pientä nytkähdystä kohti seuraavaa aikaa" (NT, 257). Ajatus lapsuuden vähittäisestä loppumisesta kuvastaa elämän tuomien kokemusten kasvattavaa luonnetta: lapset ja nuoret kasvavat vääjäämättä ja sisäistävät ympäristönsä arvoja ja asenteita. Teklan ajatukset isoksi pojaksi kasvaneesta Kaurista paljastavat myös isomman sisaruksen esimerkin voiman: Kauri on aiemmin viikolla seurannut ja kritisoinut sitä, kuinka Tekla on jättänyt asioita kertomatta tai valehdellut aikuisille, ja nyt Kauri toimii näin itse, jotta Tekla ei joutuisi vaikeuksiin. Vanhemmilta asioiden pimittäminen torumisen ja rangaistuksen pelossa nostaa osaltaan esiin aikuisten ja lasten välillä olevan valta-aseman, johon lapset ja nuoret ehdollistuvat. Tekla ja Kauri tietävät, mitä asioita kannattaa jättää kertomatta. Toisaalta aikuisten valta-aseman toinen puoli on huolenpito ja välittäminen, joiden merkitys tulee esiin erityisesti vanhempien ikävöimisenä sisarusten jäädessä keskenään kotiin.

Toisin kuin romaanissa erityisen vastuullisena hahmona näyttäytyvä Aasa, teoksen päähenkilöstä Teklasta tulee teoksen alkupuolella kuva melkoisen vastuuttomasta ja pinnallisiin asioihin kiinnittyneestä nuoresta – kuitenkin sellaisesta, johon hyvin moni, myös aikuinenkin, lukija voi samaistua. North Endin pohjoiseen kylmyyteen muuttanutta Teklaa ei juuri kiinnosta koulunkäynti tai pikkuveljestä huolehtiminen, vaan muun muassa vanhaan paikkaan jääneiden kavereiden tekemiset ja meikkaaminen. Tekla murehtii kerronnan alkupuolella myöhemmin kohtaamiinsa haasteisiin nähden hyvin pienistäkin asioista, kuten siitä, että isä sabotoisi hänen tulevia syntymäpäiväjuhliansa soittamalla ikivanhaa musiikkia tai että North Endissä kukaan ei tiennyt kuinka suosittu asema hänellä oli vanhassa kaveriporukassaan ollut: "Täällä hän oli vain outo, yksinäinen etelästä tullut hiippari, joka pukeutui hameisiin ja saattoi käyttää hyvinä päivinä sävytettyä huulirasvaa" (NT, 28–29). Tekla uhmaa uuden asuinpaikan kylmää säätä eikä halua pukeutua paikallisten tapaan: "Mutta vaikka hän oli jäässä, hän ei ikinä alkaisi pukeutua niin kuin täällä pukeuduttiin: North Endin punapää verhoutui vihreään, kaalimatoa muistuttavaan toppa-asuun eikä kukaan työistä meikannut tai laittanut hiuksiaan" (NT, 15). Oman ulkonäön ja käyttäytymisen

vahva peilaaminen toisiin on tyypillistä erityisesti Teklan ikäiselle identiteettiään muodostavalle nuorelle. Samoin joukkoon kuulumisen, jonka merkityksellisyyden myös Tekla on alkanut tiedostamaan. Hän muistelee äidin rohkaisevia sanoja arkaillessaan uusiin ihmisiin tutustumista. ”Sinne vain, äidin ääni sanoi nytkin. Reippaasti.” (NT, 112). Tekla ymmärtää, että hänen on pakko toimia saadakseen uusia ystäviä: ”Hänen oli yritettävä, pinnistettävä, laitettava kaikkensa peliin. Hän ei voisi olla yksin pitkää pimeää.” (NT, 112). Teklan sisäisen puheen voi ajatella olevan lukijalle muistutus ystävien tärkeydestä ja rohkaisevan nuoria ylittämään omia pelkojaan.

Romaanin loppua kohden Tekla jättää taakseen niin ikään vanhat, jokseenkin pinnallisena esiin tuodut arvonsa. Kaakao-orjien olojen paljastumisen jälkeen Aasan huolehtiminen laudeliinan puuttumisesta ja sen myötä ”karsean taudin” saamisesta vaikuttavat Teklastakin pikkumaisilta: ”Ajatus laudeliinasta ja jostakin pikkutaudista oli jo niin prinsessamainen, että Luna ja Tekla räjähtivät nauramaan” (NT, 246). Vähitellen Tekla integroituu North Endin yhteisön arvoihin, vaikkei uuteen paikkaan ja sen tapoihin sopeutuminen olekaan Teklalle helppoa. Päinvastoin yhteisön säännöt ja elämäntyyli tuottavat Teklalle alkuun hämmennystä ja ahdistusta. Kuitenkin piinaavan viikon jälkeen, saunoessaan uusien ystäviensä kanssa hän toteaa tulleen täysiveriseksi taloyhtiön asukkaaksi: ”Kun hän hetkeä myöhemmin istui taas lauteilla, hänestä tuntui kuin hän olisi saanut North Endin kasteen” (NT, 248).

*Niskaan putoava taivas* luo kontrastin uuden ja vanhan paikan välille, mikä tuo päähenkilölle haasteita uuteen yhteisöön sopeutumiseen. Alkuun tarina tutustuttaa lukijat uuteen paikkaan erilaiseen elämäntyyliin tottuneen Teklan näkökulmasta ja lähtökohdista käsin. Tuntemattomasta ja ahdistavasta ympäristöstä paljastuukin omanlainen, toimivaksi osoittautuva järjestelmä uudenslaisine sääntöineen ja luonnonlakeineen. Luonnon armoilla eläminen kiteytyy hetkeen, jolloin Tekla tuntee ihollaan poltetta lumessa kastautumisen jälkeen (NT, 249). Hurjien tapahtumien jälkeen Tekla tuntee kuitenkin iloa ja kiitollisuutta: ”Tekla pyyhkäisi vaivihkaa poskeaan. Hän oli niin helpottunut siitä, että viikko oli ohi ja äiti hääri keittiössä limpun ja veitsen kanssa ja teki säilykepavuista levitettä.” (NT, 252–253.) Pienistä asioista iloitseminen kertoo siitä, että muuton jälkeiset tapahtumat ovat laittaneet asioita Teklan elämässä uudenslaiseen perspektiiviin. Lopussa kiitollisuus näkyy konkreettisesti, kun hän kiittää veljeään muodostaen kiitoksen äänettömästi huulillaan (NT, 258).

Lapsi on liitetty aina kiinteästi luontoon, ikään kuin lähemmäksi luontoa kuin aikuinen (Laakso ym. 2011, 12), joka on jo kulttuurinsa muovaama olento. Lapsen kasvaessa nuoreksi, ja nuoruudesta kohti aikuisuutta, ympäristöstä omaksuttu kulttuuri tapoineen, arvoineen ja asenteineen alkaa erottumaan selkeämmin myös ihmiselle itselleen. Tekla huomaa kasvaneensa ”ympäristönsä tuotteeksi”, kun hän huomaa toimivansa niin kuin kuuluu toimia pitääkseen omatuntonsa puhtaana (NT, 113). Identiteetin muodostuminen ja ympäröivän kulttuurin vaikutus identiteettiin tulee esiin

myös Teklan pohdinnoissa muutoksen vääjäämättömyydestä ajan kuluessa: “[o]losuhteet olivat muuttuneet, hän itse oli muuttunut (NT, 156). Samassa Tekla ajattelee lapsuutensa tulleen päätökseen, kun hän melkein unohtaa syntymäpäivänsä eikä niiden kunniaksi ole järjestetty juhlia (NT, 157).

Tekla muistelee äidin kertomusta muutoksen luonteesta, ja muutokseen viitaten äiti kuvaa ihmistä sopeutuvaisena eläimenä (NT, 107). Ajatus ihmisen sopeutumiskyvystä tuo eräänlaista toiveikkuutta muutoksista selviämisestä. Toisaalta se saa lukijan kenties pohtimaan, mihin kaikkeen ihmisen on välttämätöntä sopeutua, ja mihin taas ei tarvitsisi sopeutua. Ajatukseen sopeutumisesta ei voida tuudittautua sellaisissa tilanteissa, joissa esimerkiksi romaanin pakolaisnuorten kaltaisten henkilöiden ihmis-oikeudet ovat uhattuina. Sopeutuminen kuvastaa osaltaan myös oman elämänpiirin vaikutusta omiin arvoihin ja asenteisiin. Vaikka Tekla tuntee ylpeyttä sekä omasta että veljensä aikuistumisesta, ”ympäristön tuotteeksi” kasvaminen ärsyttää häntä.

Kasvamiseen ja kehittymiseen liittyen romaanista voidaan lukea myös lapsen oikeuksien merkitystä ja länsimaisten – tai tarinamaailmassa ehkä *pohjoisten* – lasten etuoikeutettua asemaa.

- Menkää muiden lasten jatkoksi, joku sanoi ja työnsi heitä kohti Havua, Aasaa ja tummatukkaista tyttöä, jotka kiskoivat kumihanskoja käsiinsä.

- Minä en ole lapsi! Havu kivahti, mutta kukaan ei jäänyt kuuntelemaan hänen valitustaan saati väittelemään, milloin ihminen ei ollut enää lapsi tai milloin lapsuus loppui. (NT, 95.)

Havun tokaisun voi ajatella kuvaavan nuorten kiivasta halua aikuistua sekä kasvamisesta lapsesta nuoreksi. Havun mielestä on vähättelevää tulla luokitelluksi vielä lapseksi. Lapsena olemiseen liittyy kuitenkin sellaisia oikeuksia, joista aikuisten on huolehdittava, kuten riittävä uni ja koulunkäynti:

- Lapsilla on huomenna koulupäivä, Yhteinen hyvinvointi -mieskin tajusi. - Eiköhän pääsetä vekarat iltapuuhiihin.

Sieltä täältä kuului myöntyvää mutinaa, vaikka jokaiselle käsiparille olisi ollut käyttöä.

Tällä erää Havu ei valittanut siitä, ettei ollut lapsi tai vekara, vaan livahti muiden perässä palauttamaan työtakkinsa. He saivat pussilliset tehtaankarkkeja, jotka olivat kyllä hyviä mutta eivät läheskään suklaan veroisia, ja lähtivät peräkanaa polkua pitkin North Endiin. (NT, 98-99.)

Tehtaan vaikeaa tilannetta kuvataan varsinaisena hätätilanteena. Teklan ihmetellessä suklaakääreiden käärimiseen tarvittavaa työvoimaa häntä valaistaa tehtaan hätätilanteesta: ”Katso nyt, mikä määrä suklaata meillä on. Kaikkien apua tarvitaan. Tässä on kyse yhteisestä hyvinvoinnista!” (NT, 94). Teklaa huvittaa tehdastyöläisen kommentti, sillä hän epäilee isänsä työpaikan eettisyyttä. Kuitenkin jopa oikean hädän iskiessä – eli kun joulusuklaat uhkaavat jäädä myymättä – lasten apua hyödynnetään vain sen verran kuin on sopivaa. Työstä vapautuminen ja herkkupalkkio saavat myös

Havun olemaan tyytyväinen lapsen statukseensa. Länsimaissa sekä lapset että aikuiset ovat pitkälti tietoisia siitä, että lapsilla ei saa teettää raskasta työtä saatikka sellaista työtä, joka vaarantaisi koulunkäynnin. Kuitenkin esimerkiksi monissa globaalien etelän maissa lapsityövoiman käyttö saattaa olla arkipäivää eivätkä lapsetkaan tiedä oikeuksistaan. Romaanin loppupuolella empatiaa herättävät kaakao-orjat ovat raskasta työtä tekeviä nuoria, joihin verrattuna North Endin nuoret ovat etuoikeutettuja.

Romaanin nuoret ovat tilanteessa, jossa he toimivat joko omaehtoisesti tai pakon sanelemana ilman vanhempiansa tai muiden aikuisten tukea. Tällaisessa tilanteessa ovat erityisesti Tekla ja Kauri, jotka jäävät kotiin – joskin Teklan omasta valinnasta – ilman vanhempiaan. Vastoinkäymisistä ei kerrota ensisijaisesti vanhemmille, vaan naapurin toisille nuorille. Teklan täytyy selviytyä viikostaan itsenäisesti keskellä uutta yhteisöä, jossa hän tuntee olonsa ulkopuoliseksi eikä voi vielä luottaa kehenkään. Tällainen asetelma on kuin eräänlainen laboratoriotilanne, allegoria kasvamisesta ja vastuusta, ja sen kautta voidaan tarkastella fiktiivistä tulevaisuutta, joka voisi joskus olla todellisuudessakin mahdollinen. Nuorten kohtaamat vastoinkäymiset pakottavat nuorista esiin itsestä ja toisista huolehtimista sekä vastuuta. Vastuullisuuden merkitystä nostavat esiin myös tarina nuorten kaakaopakolaisten lähtökohdista ja kohtalosta sekä tehtaan toimintaan puuttuminen. Nuoret haluavat ymmärtää omaan ja yhteisönsä muiden jäsenten elämään vaikuttaneiden tapahtumien syitä ja seurauksia – ja löytää niille ratkaisuja.

Lapsuuden ja aikuisuuden limittyneisyydestä kertovat myös Teklan ajatukset naapureiden kanssa käydyistä keskusteluista, joiden sävy on hänen mielestään vakava ja aiheet monimutkaisia. Tekla haluaisi keskustella enemmän jostakin kevyestä, joka sopii lasten ja nuorten kesken käytyihin keskusteluihin. Vakavammat, faktatietoon perustuvat ja politiikkaan liittyvät keskustelut taas mielletään aikuisille tyypillisemmiksi, usein erityisesti nuoria tylsistyttäväiksi. Pohjoisen nuoret edustavat niin ikään Teklan aiemmin tuntemiin, etelässä asuviin nuoriin verrattuna aktiivisia kansalaisia, joilla on kiinnostusta tietää ja vaikuttaa sekä lokaaleihin ja globaaleihin ongelmiin. Keskustelujen vakavuus ja asiapitoisuus tuodaan Teklan ajatusten kautta esiin hieman satiiriseen sävyyn:

Tekla olisi halunnut rupertella. Höpöttää poikaystäväistä ja kakkuresepteistä ja vaatteista. Perusjuttuja kiitos, tavallista tyttöpuhetta. Mutta North Endissä ei hukattu aikaa lätinään, täällä puhuttiin asiaa. Faktaa, tietoa, totta. (NT, 172.)

Teklan huomion kiinnittyminen puheenaiheiden vakavuuteen vahvistaa käsitystä aiheen vaikuttavuudesta ja toisaalta keskustelijoiden viisaudesta tai kypsyydestä. Katkelma vahvistaa myös Teklan lapsellisuutta uuden paikan muihin nuoriin nähden. Lukija saattaa ajatella, että eikö Teklankin kannattaisi olla kiinnostunut ikäistensä nuorten elämään sekä toisaalta isänsä työllistymiseen vaikuttavista asioista. Toisaalta Teklan ajatukset ovat ikään kuin muistutus lukijalle siitä, että romaanin nuoret ovat

to den totta vasta 14-vuotiaita peruskoululaisia, joille Teklaa kiinnostavat puheenaiheet kuuluvat ennemmin kuin asiapitoiset keskustelut.

Vaikka North Endin nuoret kuvataan huolta ja vastuuta kantavina hahmoina, aikuisuuden tuomia vastuita ei romaanissa kaunistella. Tekla tiedostaa, että on joutunut ottamaan liikaa vastuuta ja pärjäämään yksin eikä halua olla aikuinen: "Hän ei haluaisi miettiä juparikoja, ruokaa, sähköjä, uunin peltejä, ruokatilauksia, paleltumisia, kuolion kehittymistä, termostaatteja tai Kaurin ongelmia enää ikinä" (NT, 107). Romaanin naapurukset eivät liiemmin halua tulla kohdelluiksi lapsina mutteivat ole vielä tarpeeksi vanhoja hoitamaan itsenäisesti aikuiselämään kuuluvia vastuita. Tämä kiteyttää nuoruuden aikakautta ihmisen elämässä epämääräisenä siirtymävaiheena lapsuudesta kohti aikuisuutta. Vaiheeseen kuuluu niin aikuismaista vapautta, kuten Teklan pekoriinotilaukset ja ylimääräiset lihapäivät, kuin vanhemmilta saatua huolenpitoa. Varjopuolena taas ovat nuorten näkökulmasta rajoittuneemmat vaikutusmahdollisuudet, esimerkiksi liittyen Teklan ja Kaurin koulunkäyntiin tai asuinpaikkaan, ja tulevan itsenäistymisen tuomat paineet. Kuitenkin tarinan edetessä myös aikuistumiseen liittyvät huolet saavat pakolaisnuorten auttamisen myötä vähäpätöisemmän merkityksen.

Romaanissa kuvataan myös nuorten romanttisia toiveita ja tunteita. Tekla vertaa sekä Havun ulkonäköä että toimintaa vanhassa paikassa ihastuttaneeseen Lennyn. Havu kuvataan rohkeana ja auttavaisena, Lenny taas pullaposkena: "Eikö Lennyn poski ollutkin vähän turhan pullea?" (NT, 166). Tekla ihailee Havun toimintaa: "[...] hän oli tyttöjen seurassa luontevasti eikä yrittänyt mitätöidä heidän puheitaan" (NT, 172). Teklan ajatukset ovat erityisesti nuorille samaistuttavia. Ajatus pullaposkisesta Lennystä ja toisaalta tyttöjen kanssa luontevasti toimivasta Havusta osoittavat sukupuolistereotyyppien elävän fiktiivisessä tulevaisuudessa.

Kulttuurin normeihin kasvaminen sekä lapsuuden ja aikuisuuden raja tulevat *Niskaan putoavassa taivaassa* esiin monella tapaa. Nuorten ristiriitainen käytös representoi teini-ikään kuuluvaa asetettujen rajojen kokeilemistä ja sen huonoja seurauksia. Päähenkilön ennakkoluuloisuus muuttuu romaanin myötä avarakatseisuudeksi ja vastuuttomuus kiitollisuudeksi. Romaani tuo esiin nuorilta vaadittavaa sopeutumista sekä ympäristössä että itsessä tapahtuviin muutoksiin. Tarina myös osoittaa, kuinka omien vahvuuksien ja heikkouksien tunnistaminen sekä ryhmään ja paikkaan kuulumisen tunne vahvistavat motivaatiota toimia paremman tulevaisuuden eteen.



## 6 HERÄTTELEVÄ DYSTOPIA: TUNTEET JA TUNTEMUKSET TOIMINTAAN OHJAAMASSA

Tässä luvussa tarkastelen tunteiden ja tuntemusten ilmenemistä *Niskaan putoavassa taivaassa*. Luen esiin romaanissa esiintyvien nuorten kokemia tunteita ja tuntemuksia ja niiden vaikutusta nuorten toimintaan. Analysoin myös, miten dystopiaromaanissa esitetyt tunteet ja tuntemukset voivat herättää lukijassaan empatiaa sekä ohjata vaihtoehtoihin ajattelumalleihin ja toimintaan.

Pirjo Lyytikäinen (2016) on tutkinut kirjallisuuden tunnevaikutuksia eli sitä, miten kirjallisuus liikuttaa lukijaa. Hän toteaa, että tunteiden kuvaus tai ilmaisu synnyttää tunteita myös lukijoissa, ja lukija vastaa tuntein sellaisiin asioihin, jotka herättävät tunteita myös oikeassa elämässä. Lukija siis eläytyy tai reagoi henkilöhahmojen tai kertojien tunteisiin. (Emt. 37.) Lyytikäinen nostaa esiin Hoganin (2011, 68) ajatuksen, jonka mukaan lukijan on emotionaalisesti kiinnityttävä henkilöhahmoihin kiinnostukseen tarinasta. Empatia on Keith Oatleyn (2011, 113) määrittelyn mukaan tunteen siirtymistä toiselle, kun ihminen havainnoi tai kuvittelee toisen tunnetta. Hoganin (2011, 63) mukaan empatiaa tuntevaa henkilöä koskettavat toisen ihmisen tunteet tai hänen tilansa. Lyytikäinen tiivistää, että empatia on eläytymistä toisen tilanteeseen mielihyvän ja mielihyvän tunneasteikolla. (Lyytikäinen 2016, 46.) Muun muassa Oatleyn (2011, 114) mukaan kirjailijat voivat auttaa meitä luomaan paljon elävämpiä ja rikkaampia mentaalisia malleja toisista kuin arkielämän tilanteet. Kuvatun maailman liikuttavuus nojaa havainnollisuuteen, joka on tunteiden perusta. Lyytikäinen korostaa, että kirjallisuuden kuvausvoiman perusta on nimenomaan kokemuksellisuus, mutta eivät vain konkreettiset aistikokemukset. Koska myös kuvitelmat ja muistot synnyttävät tunteita, myös kirjallisuus tuottaa tunteita. (Lyytikäinen 2016, 47–48.)

Kirjallisuus opettaa nuorille lukijoilleen empaattista suhtautumista toisia ihmisiä kohtaan. Ollakseen kyvykkäitä tuntemaan empatiaa luetun teoksen henkilöhahmoja kohtaan lukijan täytyy erottaa itsensä fiktiivisistä hahmoista. Nikolajeva (2010) huomauttaa, että lastenkirjallisuuden kirjoittajat voivat joko edistää tai estää

lukijoiden vapautumista *identifioitumisen pakosta*. (Emt. 186.) Identifioitumisen pakolla hän tarkoittaa nuorille lukijoille asetettua painetta löytää tekstistä joku henkilöahmo, johon he identifioituvat. Hän kyseenalaistaa sitä, miksi opetuksessa kannustetaan ja johdatellaan nuoria lukijoita löytämään erityistä samaistumispintaa teoksen henkilöahmojen kanssa. Samaistuminen ei ole välttämätöntä, vaan empatian tunteminen henkilöahmoja kohtaan, kuitenkin heihin samaistumatta, ennemmin mahdollistaa kriittistä luentaa ja tulkintaa. (Emt. 185.)

Nikolajeva huomauttaa, että usein lapsille suunnatuissa kirjoissa henkilöahmot ovat melko yksiulotteisia: yksi on rohkea, toinen herkkä ja kolmas kavala. Kuitenkin vain yhteen hahmoon samaistuminen edellyttää määrättyä, kapea-alaista subjektiivisuutta. Kokeneempi lukija taas pystyy asettumaan irralleen teoksen henkilöahmoista. (2010, 187.) Täysi samaistuminen henkilöahmoon ajaa lukijan sen sijaan ennemminkin itsekeskeiseen näkemykseen maailmasta. Jotta lapsia voidaan kasvattaa asettumaan muiden ihmisten asemaan, kehittämään ymmärrystään ja myötätuntoaan sekä arvioimaan tekstien ideologiaa, heidät täytyy tehdä ensin tietoisiksi samaistumisharhasta (*identification fallacy*). (Emt, 201–202.)

Tekla näyttäytyy romaanissa ennemmin moniulotteisena henkilöahmona, mikä yhtäältä ehkäisee lukijan suoraviivaista samaistumista ja toisaalta korostaa hahmon realistisuutta. Yhtenä hetkenä Tekla on huolimaton ja välinpitämätön, toisena taas huolellinen ja empaattinen. Voimien ollessa lopussa kaikkien koettelemusten jälkeen hän ei välitä maanalaisissa käytävissä syttyneen tulipalon seurauksista: ”Hänen puolestaan kaupunki saisi palaa alhaaltapäin ihan rauhassa” (226). Tunteeton suhtautuminen katastrofaaliseen tuhoon kuvastaa ihmisen mielen rajoja: yksi ihminen ei voi ottaa kaikkea huolta kantaakseen. Teklan reaktio kertoo myös siitä, että kriisitilanteissa ihmisen täytyy määritellä ne ihmiset, joista huolehtiminen on ikään kuin moraalisesti heidän vastuullaan. Teklan kohdalla ne ovat perheenjäsenet ja ystävät, joiden koti ei sijaitse maan alla, toisin kuin kodittomien ja myöhemmin paljastuvien kaakopakolaisten. Asuinpaikkaansa eli North Endiä kohtaan hänellä on pääasiassa negatiivisia kokemuksia kylmyyden, ikävien tapahtumien ja tuntemansa ulkopuolisuuden vuoksi. Ystävien kanssa yhdessä koetut vaikeudet ja niistä pelastuminen sekä kaakao-orjien ahdinko laittavat Teklan suhtautumisen North Endiin pääläelleen:

Yhteys vanhaan paikkaan haalistui, se hapertui säie säikeeltä samaan aikaan kuin siteet North Endiin vahvistuivat. Hän halusi olla täällä koko pohjoisen talven. Hän halusi elää läpi lumen ja pimeän, jään ja kylmän. Hän tahtoi olla paikalla, kun kaakao-orjista kerrottaisiin maanantaina ja kun nuorille alettaisiin etsiä uusia koteja. (NT, 251.)

Teklan kasvaneeseen myönteisyyteen ja kiinnostukseen uuden paikan arkea kohtaan vaikuttaa myös se, että hänen omat perustarpeensa ja turvallisuutensa eivät ole enää uhattuna, kun vanhemmat ovat vihdoinkin tulleet kotiin ja ilmapiiri on taas lämmin. Toisaalta viimeaikaisten tapahtumien tuoma jännitys lisää kiinnostusta paikallisia asioita

kohtaan. Kaakaopakolaisten olot ja kohtalo tulevat konkreettisesti lähemmäs nuorten elämää, jolloin ne myös koskettavat heitä vahvemmin.

Teklan kaltainen, moniulotteinen ja inhimillisen tuntuinen, henkilöahmo vaikuttaa realistiselta. Lukija saattaa pystyä tuntemaan empatiaa sekä päähenkilön Teklan että muiden henkilöahmojen tunteita ja elämäntilanteita kohtaan. Tunteet ja empatian kokemukset ovat esillä myös henkilöahmojen keskusteluissa. Kun Tekla kertoo, kuinka mitättömiltä Kaurin katoaminen tuntuu kaakao-orjien hädän rinnalla, Luna muistuttaa jokaisen oman kokemuksen kunnioittamisesta: ”Jokaiselle oma pelko on kaikista suurin. Sinulle Kaurin karkaaminen oli kamalinta mitä saattoi tapahtua. Minulle pahinta on tehtaan tilanne. Aasalle hirveintä ovat Koren touhut.” (NT, 247.) Lunan viesti on hyvin selkeä: kaikille juuri omakohtaiset haasteet tuntuvat suurimmilta. Muistutus ohjaa lukijaa huomaamaan, että tunteilla on vahva vaikutus ihmiseen ja että jokaisella ihmisellä on oikeus saada kertoa kokemuksistaan niitä väheksymättä. Tunnekokemusten vaikutus nuoren elämässä kuvataan romaanissa merkittävänä. Esimerkiksi teini-ikäisten nuorten elämään jännitystä tuova romantiikka ei saa toivottua sijaa Teklan uudessa elämässä, mikä ärsyttää vastoinkäymisten uuvuttamaa Teklaa entisestään:

Oli julmaa, että yhden vuorokauden sisällä hän oli nähnyt Sirin sormen Lennyn poskella ja Havun käden Lunan ympärillä. Elämä oli julmaa. Se oli liian kovaa, ja yhtäkkiä uusien kavereiden vetelehtiminen hänen kotonaan alkoi tuskastuttaa. Teekuppeihin puhaltelu ärsytti ja lattialle varisevat leivänmurut. (NT, 205.)

Vahvatkin tunteet voivat saada kimmoketta romaanin isoihin kysymyksiin verrattuna hyvin mitättömistäkin asioista. Myös tämä vahvistaa osaltaan henkilöahmojen inhimillisyyttä ja lukijan kokemaa empatiaa.

Lyytikäinen analysoi kaunokirjallisen tekstin tunnevaikutuksia tarkastelevassa artikkelissaan Aleksis Kiven (1984) Oravan laulu -runon affektiivisuutta. Luonnon syyleilyssä olevan oravan kuvaus vertautuu äidin ja lapsen suhteeseen. Runo vetoaa lukijaan muun muassa nostamalla esiin primäärikokemuksen eli lapsuudessa saadun tunnemuiston äidin hoivasta. Tunnemuistoissa vaikuttavat vahvasti juuri varhaiset tunnekokemukset, ja primäärikokemus käsitetään kulttuurisesti positiiviseksi. (2016, 52.) Kertoja kuvaa Teklan äidin huolehtivana hahmona, joka symboloi nuoren tarvitsemää turvaa ja huolenpitoa sekä sitä, että Tekla saa olla lapsi. Äiti muistaa aina Teklan syntymäpäivän ja piilottaa lahjan samalla tavalla kuin Teklan ollessa pieni. Äitiin liittyvät tunnemuistot representoivat tuttuutta ja turvallisuutta. Vanhempien palattua kotiin Tekla katselee äitiään, ”joka istui keittiössä nenäliina tutusti hihansuusta pilkottaen ja sormiaan lämmitellen, siirrellen niitä kuuman kupin pinnalla” (NT, 250). Äidin toiminta herkistää Teklan: ”Äiti rapisteli paperipussiin pujotettua limppua, jonka tuoksu nosti veden kielelle ja kyyneleet silmiin. Oli aika ihanaa, kun äiti oli kotona” (NT, 252). Lukija pystyy samaistumaan Teklan tunnekokemukseen, sillä se

pohjautuu primääriin kokemukseen vanhemman huolenpidosta luonnon syleilyssä olevan oravan tapaan. Teklan tunnekokemukset korostavat lopun huojentunutta tunnelmaa ja kiitollisuutta. Katkelma osoittaa, miten yksinkertaisista asioista nuori päähenkilö on kiitollinen. Tuttuuden ja turvallisuuden kokemukset korostavat turvallisen kodin ja vanhempien tärkeyttä nuoren elämässä, mikä vahvistaa Teklan kaltaisten nuorten etuoikeutettua suhteessa kaltoinkohdeltuihin pakolaisnuoriin. Näin romaani korostaa myös vanhempien ja heidän kauttaan saatujen tunnekokemusten tärkeyttä erityisesti silloin, kun kaikki muu on muuttuvaa ja epävarmaa.

Romaanissa on tunteiden ja tuntemusten kuvauksessa läsnä erityisesti moniaistillisuutta, jolla voidaan vedota samanaikaisesti lukijan useaan eri aistiin. Edellä esitetyissä katkelmissa, joissa kertoja kuvaa Teklan tunnekokemusta äidin lämmitellessä käsiään ja rapistellessa paperipussiin pujotettua limppua, yhdistyvät niin kuulo-, haju- ja näkö- kuin tuntoaistikin. Aistillisuuden kuvaus aktivoi lukijan peilineutroneita, mikä saa aikaan vahvan mielikuvan henkilöhahmon tuntemuksista. Lyytikäinen (2016, 45) nostaa esiin metaforien ja vertauskuvien tehokkuuden tunteiden kuvaamisen keinona. Niiden avulla voidaan kuvata erilaisia fyysisiä muutoksia, joita tunteet meissä herättävät. Kun Havu on aiemmin kertonut ystävilleen kaakaopakolaisista, nuorten keskuuteen laskeutuu hiljaisuus: "Hiljaisuus oli tiivis säkki, joka putosi niskaan" (NT, 242). Metafora niskaan putoavasta säkistä vahvistaa hiljaisuuden merkitystä nuorten lamaanuneisuuden ja epävarmuuden tunteista. Romanin nimi "Niskaan putoava taivas" toimii samoin kielikuvana pysäyttävästä ja järkyttävästä tapahtumasta, josta ei ole paluuta entiseen. Osaltaan se kuvastaa myös vastoinkäymisten ja tehtaan toiminnan tuottamaa pettymystä.

Eri aistien aktivoimisen lisäksi tunteiden kuvaamiseen on romaanissa hyödynnetty nimenomaan luontoon liittyvää sanastoa ja symbolismia. Kun North End on lumimyrskyn jäljiltä lumen peitossa, Tekla katselee pihalla lumitöitä tekevää Aasan isää: "Yhteinen hyvinvointi -mies kolasi pihaa. Hänen lumikolansa oli pikkulusikka, joka nakersi lumimassaa" (NT, 204). Hetken kuluttua lumikola on vaihtunut pihaharjaan, joka on Teklan mukaan kuin "hammasharja lumimassojen kimpussa" (NT, 206). Metaforat pienistä esineistä vihjaavat ihmisen toiminnan tehottomuuteen muuttuneiden sääolosuhteiden edessä. Kuvauksen voi tulkita myös Teklan ironiseksi suhtautumiseksi Aasan isän yhteisen hyvinvoinnin eteen tekemää työtä kohtaan. Myös kuvauksessa Teklan kotiin ilmestyneestä Kutrista hyödynnetään luontosymboliikkaa. Tekla kuvaa, kuinka kanarialintu oli "lennähtänyt paikalle" ja "painautunut uunin lämpöön kuin paleleva varpunen" (NT, 212). Kuvaus lintumaisesti käyttäytyvästä Kutrista korostaa Teklan antaman pilkkanimen ironisuutta.

Tunteet kytkeytyvät romaanissa myös vahvasti yhdessä olemiseen ja toisen ihmisen tuomaan turvaan. Tuntiessaan Lunan käden omassaan nuorten juostessa pakoon maanalaista tulipaloa Tekla miettii: "Toinen ihminen. Turva." (NT, 227) Teklan

ajatus on kuin vastalause individualismille, ja se kiteyttää teoksen sanomaa siitä, että muutoksen keskellä on pidettävä yhtä. Lukijaa kannustetaan tekemään yhteistyötä ja antamaan merkitystä toisen ihmisen avulle. Halu auttaa perustuukin pitkälti empatian tuntemiseen, jota romaanissa kuvataan runsaasti. Saunan lämmöstä nauttiminenkin tuntuu nuorista ristiriitaiselta: ”Tuntuu pahalta istua täällä lämmössä, kun ne kaakao-orjat ovat ihan lähellä jossakin kylmässä”, Luna sanoi” (NT, 246). Arkisten asioiden merkitys sekä kyseenalaistuu että korostuu, kun ne vertautuvat muiden samankäisten nuorten elämään. Lämmön ja kylmyyden kontrasti korostavat paikallisten ja pakolaisina maahan tulleiden nuorten hyvinvoinnin välistä kuilua. Lunan kommentista välittyy myös maantieteellisen läheisyyden merkitys empatian tuntemisessa. Mitä lähempänä jokin vääryys tapahtuu, sitä vahvemmin se meitä usein koskettaa. Tämä myös korostaa ilmastonmuutoksesta aiheutuvien kriisien globaalia kosketavuutta, sillä muualla maailmassa tapahtuvat kriisit vaikuttavat joko välillisesti tai välittömästi muualla maailmassa elävien ihmisten elämään.

Salonen ja Konkka (2017) painottavat, että ”aineettomien hyvinvoinnin tekijöiden varaan rakentuvaa hyvinvointia on mahdollista lisätä rajattomasti.” Tutkimuksen tulosten perusteella elämäänsä tyytyväisimmät suomalaiset nuoret suhtautuvat optimistisesti ja ratkaisukeskeisesti globaaleihin haasteisiin ja luottavat hyvään tulevaisuuteen, jossa ihmiskunnalla on kykyä ja tahtoa ratkaista eteen tulevat ongelmat. (Emt. 149.) Tällaisten tulosten varjolla on luontevaa tukeutua nuortendystopialle tyypillisten kuvausten tapaan siihen, että aikamme nuoret ja lapset tulevat ratkaisemaan ekologisen muutoksen kohtaavan maailman. Epäoikeudenmukaisuus herättää nuorissa vahvoja tunteita, jotka ohjaavat heitä tekemään jotakin. Havu kertoo ystävilleen auttaneensa siskoaan ja muita separatisteja kaakaopakolaisten auttamisessa ruoka- ja ju-parikolahjoituksin. Hän kertoo, että kaakaoplantaaseilla työskennelleillä nuorilla on ihottumaa ja hengitystieongelmia sekä kulumia käsissä ja jaloissa, ja toteaa, että ”vain sydämetön paskapää ei auttaisi niitä” (NT 241). Muut nuoret eivät väitä Havulle vastaan, koska ”he eivät halunneet olla sydämettämiä paskapäitä” (NT 241). Vaikka separatistien suora toiminta on radikaalia, nuoret tuntevat empatiaa orjiksikin nimettyjä pakolaisia kohtaan, jotka ovat joutuneet kaltoin kohdelluiksi tehdessään kaksitoistatuntisia työpäiviä, Havun mukaan ”kusetuspalkalla”. Aasasta tuntuu pahalta kutsua nuoria orjiksi. Teklan pohtiessa ääneen tuleeko heillekin orja, Aasa pyytää Teklaa olemaan kutsumatta heitä orjiksi (NT, 248). Orja-sana symboloi sortamista ja rodullistamista, ja kaakaopakolaisten kutsuminen orjiksi vahvistaa mielikuvaa palaamisesta ajassa taakse päin. Näennäisestä kehityksestä ja vastuullisuusmerkinnöistä huolimatta toiminnan taustalla, kuten tehtaan tapauksessa, kyttee yhteiskunnallisia ongelmia.

Separatistit ovat tuoneet kaakao-orjat pohjoiseen, jotta heillä olisi paremmat oltavat ja plantaasien toiminta vaikeutuisi. Myös seitsemänvuotias Kauri on sitä mieltä,

että tehtaan tulee kantaa vastuunsa. Tehtaan toiminnan paljastuminen vastuuttomaksi on erityisesti Lunalle, tehtaan johtajan tyttärelle, kova paikka. Hän on uskonut, että rehdin liiketoiminnan merkki tarkoittaisi parempia työoloja plantaasien työntekijöille, mutta tosiasiaissa rahat ovat menneet vain johtajien taskuun. (NT, 241–242.) Keskustelu tehtaan toiminnan vastuuttomuudesta heijastelee myös reaali maailman yhteiskunnallista keskustelua, jossa näennäisesti vastuullisen liiketoiminnan vastuullisuuden voi olla vaikea luottaa, koska hyvin usein vastuuton toiminta jää pimentoon. Siksi pelottavilta vaikuttavien, mutta epäoikeudenmukaisuuksien korjaamiseksi toimivien separatistien tehtaaseen kohdistuvat iskut saavat sekä henkilö hahmoilta että lukijoilta hiljaista hyväksyntää.

Kuvaamalla muun muassa poliittisten puolueiden kärjistyneitä kantoja ja toimia muutokseen sopeutumiseksi, romaani johdattelee lukijaa kyseenalaistamaan ja punnitsemaan erilaisia tapoja vaikuttaa vääjäämättömään muutokseen. Tarina ikään kuin valmistaa nuorta muutokseen: se tuo ilmi ihmisten suhtautumista muuttuneisiin käytänteisiin, kuten yhteiskäyttötiloihin, moraalioppitunteihin ja ennen muutosta elettyyn elämään, jossa matkailu, autoilu ruokakauppaan ja lihansyönti olivat arkipäivää. Nostalginen hyvien aikojen muistelu saattaa olla monelle nuorelle tuttua vanhempien sukupolvien toimesta. Se myös osoittaa, että muistelu ja asioiden nostalgisointi on ihmiselle luontaista eikä se tarkoita välttämättä sitä, että vanhoihin käytänteisiin, kuten ulkomailla matkusteluun, olisi tarkoituksenmukaista palata.

Lahtinen (2019) huomauttaa, että “[k]aunokirjallisuus paitsi esittää tärkeitä eettisiä kysymyksiä ja auttaa käsittämään laaja-alaisia ilmiöitä myös luo merkityksiä ja tunnesiteitä käsitteelliseen ja numeraaliseen ajatteluun” (emt. 78). Näin myös nuortendystopiat tuovat esiin moninäkökulmaisuutta yhteiskunnalliseen toimintaan yhteiskunnallisen muutoksen keskellä. Tunteet näyttäytyvät romaanissa vahvasti toimintaan kannustavana elementtinä. Myös Tekla, joka myöntää olevansa herkästi muiden mielipiteiden ohjailtavana, alkaa ymmärtää oman toimintansa merkitystä: “ehkä oli syytä puuttua, jos näki niiden [asioiden] menevän väärin” (NT, 238). Teklan pohdinta kehottaa myös lukijaa toimimaan vääryyksien korjaamiseksi.

Nuortendystopialle tyypillistä toivoa edustavat romaanissa erityisesti helpotuksen ja onnellisuuden tuntemukset, joita Tekla kokee kaiken sotkun selvittyä ja perheenjäsenten palattua yhteen. Tekla toteaa, kuin lukijaan vedoten, että “on hirveän tärkeää tietää, että myrskyn jälkeen tuli tyyntä” (NT, 253). Myös tässä luontometafora korostaa ihmisen elämäntilanteiden ja luonnonolojen vaihtelevuuden rinnakkaisuutta. Asioiden järjestyminen vaikeuksien jälkeen voi olla asia, joka ei ole nuorille vielä tuttua ja eteen tulevat kriisitilanteet voivat tuntua kohtuuttoman suurilta ja lopullisilta. Tunnetilan vaihtuminen muutosten tuomasta epätoivosta toiveikkuuteen kiteytyy Teklan muistellessa presidentinvaalien tulosten julkistusta:

Tekla muisti vieläkin päivän, jolloin jälleen uusi supralainen presidentti oli valittu ja nuori keltanokka – niin kuin isä tätä kutsui – oli astunut valtaan. Äiti ja isä olivat tuijottaneet tauluseinää epäuskoisina ja päästelleet pettyneitä huokauksia; kenttäläinen presidentti oli ollut sillä kertaa lähellä voittoa. Tekla muisti, miten silloin tuntui kuin elämä olisi pyyhkäisty maapallolta suurella, päättävällä kämmenellä.

Mutta tietenkään niin ei ollut käynyt. Kaikesta selvittiin, jopa supralaisesta keltanokasta, isä lohdutti, ja äiti peesasi: aina elämä jotenkin porskutti eteenpäin. Tästä äiti ja isä olivat ehdottoman yhtä mieltä: Elämä oli vahva. Se kantoi. (NT, 17.)

Teklan muisteleva tilanne osoittaa, kuinka vakavasti mediaa seuraavat nuoret saattavat ottaa yhteiskunnassa puhuttavat muutokset sekä tulkita tilannetta vanhempiensa reaktioiden kautta. Yhtä lailla vanhempien vakuutteluilla elämän kantamisesta on painoarvoa uskossa parempaan vaikeidenkin hetkien keskellä. Vastoinkäymisten mukanaan tuomien epämiellyttävien tunteiden vastapainoksi myös nauraminen tuntuu Teklasta erityisen vapauttavalta: ”Oli helpotus nauraa kunnolla ja pitkää aikaa” (NT, 247). Kokonaisen tunneskaalan kuvaaminen romaanissa vahvistaa tarinan affektiivisuutta. Teklan viikko on kuin matka tutusta ja turvallisesta – joskin alkuun myös ikävyyttävästä – elämästä pelkojen ja ahdistuksen kautta perusasioista koettuun kiitollisuuteen ja turvaan.

## 7 PÄÄTÄNTÖ

Maisterintutkielmassani olen tarkastellut Laura Lähteenmäen North End -nuortenkirjasarjan ensimmäistä osaa *Niskaan putoava taivas* (2012). Olen lukenut romaanista esiin erilaisia reaalimaailman ja dystooppisen tarinamaailman välille muodostuvia yhtymäkohtia niin nuorten toiminnan ja tunteiden kuvauksen analyysillä kuin kirjoitusajankohdan yhteiskunnallisesta keskustelusta tuttujen ainesten erittelyllä. Esiin lukevani nuorten toimintaa olen peilannut 2010-luvun nuorten yhteiskunnallisesta aktiivisuudesta ja tulevaisuuden toiveista tehtyihin barometreihin tavoitteenani tarkastella reaalimaailman ja tarinamaailman käsityksiä nuorista. Edellä mainitsemiani teemoja olen tarkastellut ekokriittisestä näkökulmasta analysoiden romaanin esiin noutamia ekologiseen muutokseen liittyviä kysymyksiä.

Tutkimuskysymykseni olivat seuraavat: (1) Millainen on romaanin esittämä kuva nuorista yhteiskunnallisen ja ekologisen muutoksen keskellä? (2) Millainen analogia romaanin ekodystooppisen maailman ja reaalimaailman välille muodostuu? ja (3) Missä määrin romaani kehottaa lukijoitaan aikansa yhteiskunnan kriittiseen tarkasteluun? Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen olen vastannut erityisesti luvuissa neljä ja viisi, joissa analysoin romaanin esiin tuomaa kuvaa nuorten toiminnasta sekä kasvusta ja kehityksestä. Toiseen tutkimuskysymykseen olen vastannut eksplisiittisimmin luvussa kolme, jossa olen eritellyt sekä romaanin dystooppisessa maailmassa tapahtuneita muutoksia että kielellisen ja symbolisen tason aineksia suhteessa reaalimaailmaan. Vastaus kysymykseen on kerrostunut analyysin edetessä, jossa olen tuonut esiin muun muassa romaanissa esitettyjä kuvauksia tarinamaailman yhteiskunnasta ja sen muutosta edeltävästä ajasta. Kolmanteen tutkimuskysymykseen olen vastannut erityisesti romaanin affektiivisuutta käsittelevässä luvussa kuusi, joskin lukijan kannustaminen romaanissa esitettyjen teemojen kriittiseen tarkasteluun tulee esiin koko tutkielman laajuudelta.

Nuoren päähenkilön fokalisoima kerronta mahdollistaa lukijalle dystooppisen maailman tarkastelun nuoren henkilöhahmon kokemusmaailmasta käsin.



Romaanissa kuvatuista poliittisista kuvioista ja ympäristöaktivismista huolimatta lukijan voi olla helppo tarkastella romaanissa esitettyjä poliittisia kysymyksiä hyvin eri näkökulmista, kun päähenkilö ei ole radikaalisti vain yhtä mieltä ilmastonmuutoksen syistä ja sen seurausten hoitamisesta tai ilmastoaktivismista. Sekä vuoden 2016 Nuorisobarometrin tutkimuksessa (Salonen & Konkka 2017) että *Niskaan putoavassa taivaassa* korostuu nuorten huoli oikeudenmukaisesta maailmasta. Nuorisobarometrissa tutkittujen tyytyväisten nuorten arvomaailma koostui kulttuurisesta moninaisuudesta, ekologisesta kestäväyydestä ja yhteiskunnallisesta eheydestä sekä näiden arvojen toteuttamisesta omassa elämässä. Myös North Endin nuoret ovat tyytyväisiä pysyessään auttamaan toisia nuoria ja toimiessaan yhteisen hyvän eteen. Keskustelu ja ystävyys erilaisesta taustasta tulevien nuorten välillä sekä empaattinen suhtautuminen toisia kohtaan korostavat myös romaanin nuorten pyrkimystä yhteiskunnalliseen eheyteen.

Nuortendystopioille tyypilliseen tapaan romaanissa esitetään lapset ja nuoret aktiivisessa roolissa maailman pelastumisessa. Romaanin nuorilla esitetään olevan vahvaa halua toimia asioiden muuttamiseksi, esimerkiksi tehtaan toiminnan paljastamiseksi ja pakolaisnuorten auttamiseksi. Sitä vastoin aikuiset näytetään kuria ja valtaa pitävinä hahmoina, jotka eivät halua tai osakaan nähdä paikallista hyvinvointia pidemmälle ja eivät näin ollen itse ryhdy toimintaan. Nuorten kapinointi sääntöjä vastaan sekä nauraminen tiukkaa kuria pitävälle, epäempaattiselle Yhteinen hyvinvointi -miehelle osoittaa lasten- ja nuortenkirjallisuudelle tyypillistä karnevalistista vallankumouksellisuutta. Romaani ohjaa lukijaa myös huomaamaan ”yhteinen hyvinvointi” -sanaparille annettuja merkityksiä. Yhteinen hyvinvointi tuodaan esiin yhtäältä tiukkojen sääntöjen asettamisena ja niiden tarkkana noudattamisena, toisaalta ihmisoikeuksien ja yhdenvertaisuuden vaalimisena. Romaanin nuoret antavat jälkimmäiselle merkitykselle, ihmisoikeuksien ja yhdenvertaisuuden toteutumiselle, suuremman painoarvon, mikä konkretisoituu muun muassa pakolaisten auttamisena ja toisaalta aikuisten käyttämälle yhteinen hyvinvointi -käsitteelle nauramisena.

Romaani tuo esiin sekä lapsuuteen että aikuisuuteen liitettyjä oikeuksia ja velvollisuuksia. Laakson (2018; 2020) tapaan tarkastelen romaania suhteessa nuortendystopioiden tyypilliseen kuvaan nuorista maailman pelastajina ja aktiivisina poliittisina toimijoina. *Niskaan putoavassa taivaassa* nuoret näytetään sekä yhteiskunnallisesti ja poliittisesti aktiivisina että melko avuttomina ja vastuuttomina. Epävarmuuksien ja pelkojen kuvaus kuitenkin osoittaa, että rohkeasti toimivat ja itsenäistymistä hamuilevat nuoret tarvitsevat aikuisten tarjoamaa huolenpitoa ja turvaa eivätkä lapset ja nuoret voi ottaa liikaa vastuuta kannettavakseen. Näin romaani ehkä ohjaa huomamaa, että myös aikuisten on otettava vastuuta maailman pelastamisesta.

Ilmastonmuutoksen syyt ja seuraukset sekä yhteiskunnalliset ratkaisut nivoutuvat luontevaksi osaksi romaanin päähenkilön tarinaa. Teklan henkilökohtainen

kehittyminen paljastaa vanhempien hoivaan ja turvaan tottuneen nuoren kyvyn pärjätä itsenäisenä toimijana suurtenkin haasteiden keskellä – muiden nuorten kanssa yhdessä toimiessa. Romaani kuvaa hyvin monenlaisia muutoksia, joihin nuorten on sopeuduttava sekä ympäristön muuttumisen että aikuiseksi kasvamisen vuoksi. Osa parissakymmenessä vuodessa tapahtuneista muutoksista tuodaan esiin suoraan kerroksissa, kuten autoilun ja matkailun loppuminen tai puolueiden väheneminen, kun taas osa muutoksista on tuotu lukijan itse havaittaviksi, kuten täysin uudet oppiaineet ja kielelliset muutokset.

Romaanista voidaan lukea myös nuortendystopiassa kuvattua henkilöihahmojen vaihtoehtoisten arvojen etsimistä. Nuoruuteen liittyvä oman arvomaailman muotoutuminen rinnastuu romaanissa esitettyjen ristiriitaisten ympäristöarvojen kriittiseen tarkasteluun. Lähteenmäen romaanissa nuorten arvojen etsintä ei painotu kuitenkaan vain vaihtoehtoihin ekologisiin arvoihin, vaan Tekla, yhdessä romaanin muiden nuorten kanssa, joutuu pohtimaan elämässään oikeasti tärkeitä asioita. Arvojen pohdinta siis painottuu erityisesti suhteeseemme toisia ihmisiä kohtaan, ja osoittaa sen, mitä toisen arvostus – ja toisaalta arvostamattomuus – voi saada aikaan niin ihmisten kuin ihmisen ja ympäristönkin välillä. Näin myös arvomaailmojemme merkitys ekologisen monimuotoisuuden vaalimisessa nousee esiin romaanin tulokinnassa.

Tuon tutkielmassani nuorten ja heidän toimintansa representaatiota esiin niin yhteiskunnallisen osallisuuden, kehityksen ja kasvun kuin tunteiden ja tuntemusten näkökulmista. Romaanin affektiivisuus nousee esiin jokaisen edellä mainitsemani näkökulman kautta, sillä tunteet ja tuntemukset nivoutuvat osaksi nuorten ajatuksia ja toimintaa. Affektiivisuuden läsnäolo kulminoituu tunteiden ja tuntemusten välittymiseen lukijalle. Romaanissa kuvattujen nuorten – niin North Endin naapuruston kuin kaakaopakolaistenkin – kokemukset ja ajatukset voivat herättää erityisesti nuorena lukijassa monenlaisia tunteita. Tunteiden viriäminen taas voi lisätä motivaatiota esimerkiksi teoksessa kuvattujen ilmastonmuutoksen torjuntaa ja ihmisoikeuksien puolustamista kohtaan. Nuortendystopialle tyypillinen toivo asioiden järjestymisestä nousee romaanissa esiin ja kasvaa tarinan loppua kohden. Myös se kannustaa sekä romaanin nuoria että nuorta lukijaa toimimaan kaikille paremman elämän puolesta.

Romaanissa tuodaan lukijalle vertailtavaksi reaali maailman nykyhetkeä ja mahdollista tulevaisuuden tilaa romaanin tarjoamaan tulevaisuuskuvaan. Analogia reaali- ja tarinamaailman välille rakentuu romaanissa monella tasolla. Aikuisten nostalginen muistelu, menneestä ajasta kertovat oppitunnit sekä reaali maailmasta eroavat rajoitukset ja toimintatavat luovat yhteyksiä todellisen ja kuvitteellisen yhteiskunnallisen kehityskulun välille. Muistelu ja nostalgisointi ovat analogian luomisessa keskeisessä asemassa. Henkilöihahmot, niin kuin ihmiset yleensäkin, muistelevat kaiholla sellaisia asioita, jotka ovat tuottaneet heille rajoittamattomuuden ja pystyvyyden tunnetta, kuten matkustaminen ja autolla ajaminen. Niin sanottujen hyvien aikojen muistelu ohjaa

lukijaa sekä pohtimaan nykyihmisen mukavuuksien itsestäänselvyyttä että kyseenalaistamaan niiden kestävyyttä.

Myös uhka North Endin tehtaan työntekijöiden työttömyydestä osoittaa lukijalle, että globaalien ongelmien, kuten plantaasien huonojen työolojen, ratkaisemiseksi tai parantamiseksi tehdyt päätökset voivat aiheuttaa paikallisia kriisejä, jotka tulevat järkyttämään etuoikeutettujen ihmisten elämää. Romaani asettaa tiukkojen sääntöjen noudattamisen ja vastuun kantamisen yhteisestä hyvinvoinnista kuitenkin toissijaiseen asemaan verrattuna nuorten omasta ja vertaisten pakolaisnuorten huolehtimiseen. Näin se ehkä muistuttaa nuorta lukijaa huolehtimaan ensin itsestään ja sitten vasta maailman hyvinvoinnista sellaisessa yhteiskunnassa, jossa erityisesti nuorten huoli ilmaston tuhoutumisesta on kasvanut ilmastoahdistukseksi. Nuoriin on myös 2010-luvulla kohdistunut ennen näkemätöntä painetta toimia ilmaston ja ihmisten kestävämmän toiminnan korjaamiseksi.

Tulkitsen, että *Niskaan putoava taivas* kohdistaa lukijan huomion sekä aktiivisen kansalaisuuden merkitykseen että tiedon luotettavuuden ja toiminnan eettisyyden kriittiseen tarkasteluun. Tyytymättömyys kahden pääpuolueen ratkaisuihin on johtanut oppositiopuolueen radikaaleihin aktivisti-iskuihin, jotka hyvistä tarkoituksistaan huolimatta luovat romaanin tarinamaailmaan turvatonta ilmapiiriä. Tuomalla esiin myös suoran toiminnan negatiivisia vaikutuksia romaani kannustaa huomaamaan yhteiskunnallisista ongelmista keskustelun sekä yhteistyön merkityksen kestävämpien ratkaisujen tekemisessä. Jotta aidosti yhteisen hyvän eteen tehtäviä ratkaisuja voidaan saattaa käytäntöön, on parempiosaisien ihmisten tunnustettava etuoikeutensa ja luultavasti myös osittain luovuttava niistä, esimerkiksi romaanissa kuvatujen rajoitusten ja muutosten tavoin.

Vaikka romaani toimii dystopialle tyypillisesti varoittavana kuvauksena ihmisten toiminnasta, siinä asetetaan esimerkiksi epäeettiseen kuluttamiseen kohdistuva huolipuhe ja toisten ihmisten toimien vahtiminen osittain naurunalaiseksi. Sekä yksilöiden toimintaan että poliittisiin päätöksiin kohdistuva kritiikki tuodaan romaanissa esiin usein satiirin ja ironian sävyissä. Tulkitsen, että tällainen kerronnallinen ratkaisu herättää lukijassa tarvetta arvioida ja pohtia ratkaisuja ristiriidassa romaanissa esitettyihin arvoihin. Toisaalta se vahvistaa osaltaan tarinamaailman dystopisuutta vieraannuttaen lukijaa romaanissa kuvatusta maailmasta. Koska niin yksilöllinen, yhteisöllinen kuin yhteiskunnallinenkin toiminta tuodaan romaanissa esiin sekä toisiaan vahvistavana voimana että keskinäisessä ristiriidassa, romaani kannustaa monitasoiseen kriittiseen pohdintaan ja yhteisten ratkaisujen löytämiseen.

Todellisen maailman ja romaanin tarinamaailman välinen analogia tukee romaanin dystooppista tulkintaa ja didaktisuutta sekä mahdollistaa monitasoista analyysia. Lähteenmäen romaani tuo nuorelle lukijalle pohdittavaksi isoja teemoja ja käsitteitä mielenkiintoisin tavoin, minkä vuoksi *Niskaan putoava taivas* sekä trilogian kaksi

seuraavaa osaa voivat toimia hedelmällisenä aineistona myös kirjallisuudenopetuksessa. Romaanissa kuviteltu, todellisen maailman ilmiöihin viittaava tulevaisuus herättää miettimään, millaisia asioita kestävä tulevaisuus vaatii ja mihin kaikkeen teknologiaa voidaan hyödyntää. Se kannustaa myös pohtimaan, mitä yhteinen hyvinvointi voisi todellisuudessa tarkoittaa.

Jatkotutkimusta ajatellen Lähteenmäen romaanista olisi kiinnostavaa tarkastella romaanin nuorten henkilöihahmojen ohella lähemmin myös tarinamaailman menneessä ajassa eläneiden aikuisten representaatiota. Tarkastelu voisi tuoda tarkemmin esiin nuortendystopian kuvaamaa aikuisten ja lasten välistä valta-asetelmaa sekä 2000-luvun ihmisen elintapoja kestävyuden näkökulmista. Myös romaanin sisältävää luonnon representaatiota olisi hedelmällistä tutkia tarkemmin muun muassa ihmisen ja luonnon suhteen representaation ja luontovertausten ja -symbolismin merkitysten osalta. Luonnon representaatioihin keskittyvä ekokriittinen tutkimus voisi paljastaa niin romaanin henkilöihahmojen kuin toisaalta todellisen maailman ihmistenkin toiminnan taustalla vaikuttavia käsityksiä ihmisestä osana luontoa. Mielenkiintoista olisi tutkia tässä tutkielmassa tarkastelemiani ja edellä mainitsemiani teemoja myös trilogian kahdessa seuraavassa osassa, *Kaiken peittävässä tulvassa* (2013) ja *Karrelle polttavassa helteessä* (2014). Trilogian toisen osan hän-muotoisena kertojana toimii ensimmäisestä osasta tuttu Luna ja viimeisessä Aasa. Eri henkilöihahmojen tarinoiden kautta lukija pääsee tarkastelemaan laajemmin North Endin dystooppista yhteiskuntaa, sen poliittisia kehityssuuntia ja ennen kaikkea nuorten elämään vaikuttavia haasteita ja mahdollisuuksia.

## LÄHTEET

- Lähteenmäki, Laura 2012. *Niskaan putoava taivas* [=NT]. Helsinki: Wsoy.
- Baccolini, Raffaella & Moylan, Tom 2003. Introduction. *Dystopia and Histories*. Raffaella Baccolini & Tom Moylan (ed.) *Dark Horizons - Science Fiction and the Dystopian Imagination*. New York & London: Routledge. 1–13.
- Fish, Cheryl J. 2008. Terroristeja ja/vai sankareita. Amerikkalainen suoran toiminnan kirjallisuus ja elokuva ekopuolustuksen välineenä. Sanna Katariina Bruun (suom.). Toni Lahtinen ja Markku Lehtimäki (toim.) *Äänekäs kevät. Ekokriittinen kirjallisuudentutkimus*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Harrinvirta, Markku 2019. Nuoret kansanvallan suunnannäyttäjinä. Onko Suomessa näkyvissä demokratiasta vieraantumista? Elina Pekkarinen ja Sami Myllyniemi (toim.) *Vaikutusvaltaa Euroopan laidalla*. Nuorisobarometri 2018.  
[https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2019/03/NB\\_2018\\_web.pdf](https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2019/03/NB_2018_web.pdf).
- Hogan, Patrick Colm 2011. *What Literature Teaches Us about Emotion*. New York: Cambridge University Press.
- Isomaa, Saija; Laakso, Maria ja Lahtinen, Toni 2017. *Sata suomalaista dystopiaa*. Blogi-kirjoitus. Tampereen yliopisto. <https://blogs.tuni.fi/dystopia/yleinen/sata-suomalaista-dystopiaa/>
- Kivi, Aleksis 1984. *Kootut teokset* 1–4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Laakso, Maria 2018. *Lasten ja nuorten tulevaisuus 2010-luvun dystopiafiktion kuvaamana*. Eduskunta.  
<https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkaisuMetatieto/Documents/EDK-2018-AK-177647.pdf> (25.4.2022).
- Laakso, Maria 2020. "We have to fix this world now" – Hope, utopianism, and new modes of political agency in two contemporary Finnish dystopias. Kaisa Kaukiainen ym. (toim.) *Narratives of fear and safety*  
<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/122967/978-952-359-014-4.pdf?sequence=2&isAllowed=y> (8.11.2020).
- Laakso, Maria; Lahtinen, Toni; Heikkilä-Halttunen, Päivi 2011. Johdatus lasten- ja nuortenkirjallisuuden luontoon. *Tapion tarhoista turkistarhoille. Luonto suomalaisessa lasten- ja nuortenkirjallisuudessa*. Toim. Maria Laakso, Toni Lahtinen ja Päivi Heikkilä-Halttunen. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden Seura, 9–28.
- Laakso, Maria; Lahtinen, Toni & Samola, Hanna 2019. Young Saviors and Agents of Change: Power, Environment, and Girlhood in Contemporary Finnish Young Adult Dystopias. *Utopian Studies*. 2019, 30(2), 193–213.  
[https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/117822/young\\_saviors\\_and\\_agents\\_2019.pdf?sequence=2&isAllowed=y](https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/117822/young_saviors_and_agents_2019.pdf?sequence=2&isAllowed=y) (8.11.2020).
- Lahtinen, Toni 2017. Tarina suuresta vedenpaisumuksesta. Risto Isomäen Sarasvatin hiekkaa ilmastofiktiona. Saija Isomaa ja Toni Lahtinen (toim.) *Pakkovaltiosta ekodystopiaan. Kotimainen nykydystopia*. Helsingin yliopisto: Joutsen. Erikaisjulkaisuja 2. <https://www.doria.fi/handle/10024/143750> (24.4.2022).

- Lahtinen, Toni 2019. Ilmastonmuutos kirjallisuudentutkimuksessa ja -opetuksessa. Mervi Murto (toim.) *Kiinni fiktion. Kirjallisuuden tutkimuksesta ja opetuksesta*. Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto, 75–82.
- Lahtinen, Toni & Lehtimäki, Markku 2008. Johdatus ekokriittiseen kirjallisuudentutkimukseen. Toni Lahtinen & Markku Lehtimäki (toim.) *Äänekäs kevät. Ekokriittinen kirjallisuudentutkimus*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lyytikäinen, Pirjo 2016. Tunnevaikutuksia eli miten kirjallisuus liikuttaa lukijaa. Johdatusta tunteiden kognitiivisen poetiikan tutkimukseen. Anna Helle ja Anna Hollsten (toim.) *Tunteita ja tuntemuksia suomalaisessa kirjallisuudessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 37–57.
- Nikolajeva, Maria 2010. *Power, voice and subjectivity in literature for young readers*. London: Routledge.
- Oatley, Keith 2011. *Such Stuff as Dreams. The Psychology of Fiction*. Malden & Oxford: Wiley-Blackwell.
- Orr, David 1992. *Ecological Literacy: Education and the Transition to a Postmodern World*. State University of New York Press, Albany.
- Otton, Eric C. 2012. *Green speculations. Science Fiction and Transformative Environmentalism*. Columbus: The Ohio State University Press.
- Salonen, Arto O. & Konkka, Jyrki. 2017. Kun tyytyväisyys ratkaisee – nuorten suhtautuminen globaaleihin haasteisiin, käsitykset ihanneyhteiskunnasta ja toiveet omasta tulevaisuudesta. Sami Myllyniemi (toim.) *Katse tulevaisuudessa*. Nuorisobarometri 2016. [https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2017/03/Nuorisobarometri\\_2016\\_WEB.pdf](https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2017/03/Nuorisobarometri_2016_WEB.pdf).
- Skelton, Tracey 2010. *Taking young people as political actors seriously: Opening the borders of political geography*. *Area* 42(2), 145–151.
- Säntti, Joonas 2011. Yksinäisiä susia ja päättömiä kanoja. Tapani Baggen *Suden hetki* ja eläinaktivismiin uudet keinot. Maria Laakso, Toni Lahtinen ja Päivi Heikkilä-Halttunen (toim.) *Tapion tarhoista turkistarhoille. Luonto suomalaisessa lasten- ja nuortenkirjallisuudessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 249–261.

